

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Diplomová práce

2022

Bc. Adam Bartoš

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Změna volebního zákona pro volby do Poslanecké
sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2021**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Adam Bartoš

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1.8.2022

Adam Bartoš

Bibliografický záznam

BARTOŠ, Adam. *Změna volebního zákona pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2021*. Praha, 2022. 56 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rozsah práce: 115 681 znaků včetně mezer

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá analýzou vývoje volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, a především pak reformou volebního zákona, která proběhla v roce 2021. Cílem je zjistit, zda a do jaké míry změnila reforma volebního zákona dosavadní situaci z hlediska proporcionality. Dalším cílem je pak aplikovat jednotlivé návrhy volebního zákona na výsledky voleb do PS PČR a analyzovat tak jednotlivé návrhy a jejich potencionální důsledky na výsledky voleb z pohledu proporcionality. Výsledkem práce tak bude zhodnocení jednotlivých návrhů reformy volebního zákona pro Českou republiku.

Abstract

The diploma thesis deals with the analysis of the development of the electoral system for the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic, and especially with the reform of the electoral law that took place in 2021. The aim is to find out whether and to what extent the reform of the electoral law has changed the existing situation in terms of proportionality. Another objective is to apply the individual proposals of the Electoral Law to the results of the elections to the Parliament of the Czech Republic and thus analyse the individual proposals and their potential consequences on the results of the elections from the perspective of proportionality. The result of the work will be an assessment of the individual proposals of the electoral law reform for the Czech Republic.

Klíčová slova

volby; volební reforma; proporcionalita; Poslanecká sněmovna; politika volební reformy; Česká republika; Ústavní soud; proporcionalita mandátů; volební systémy; volební zákon; poměrné zastoupení; D'Hondt; Imperiali

Keywords

elections; electoral reform; proportionality; Chamber of Deputies; politics of electoral reform; Czech Republic; Constitutional Court; seats–votes proportionality; electoral systems; election law; proportional representation; D'Hondt; Imperiali

Title/název práce

Reform of the electoral law for the elections to the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic in 2021

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Jakubu Stauberovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky k této diplomové práci.

Obsah

Úvod	3
1. Proporcionalita volebních systémů (volební systémy a jejich vliv na proporcionalitu)	6
1.1 Měření (dis)proporcionality, jednotlivé indexy proporcionality	8
1.1.1 Raeo index	10
1.1.2 Loosemoreův-Hanbyho index	11
1.1.3 Roseho index	12
1.1.4 Gallagherův Least squares index	12
1.1.5 Sainte-Lagueho index	13
1.1.6 D'Hondtův index	14
1.1.7 RR index	14
1.1.8 Jaký index vybrat?	15
1.2 Hlavní proměnné proporčních volebních systémů	16
1.2.1 Velikost volebních obvodů	17
1.2.2 Volební formule	20
1.2.3 Uzavírací klauzule	22
1.2.4 Počet úrovní volebních obvodů (počet skrutinií)	23
2 Metodologie	24
3 Historická reflexe	26
3.1 Změna volebního zákona po volbách v roce 1996 a 1998	27
3.2 Opoziční smlouva	28
3.3 Volební reforma z roku 2000	29
3.4 Volební reforma z roku 2002	30
3.5 Pokus o volební reformu z let 2007 až 2009	32
4 Změna volebního zákona v roce 2021	35
4.1 Dosavadní přepočty hlasů	36
4.2 Návrh KDU-ČSL	37
4.3 Návrh Marka Bendy	37
4.4 Vládní návrh Varianta 1 (14 volebních krajů)	38
4.5 Vládní návrh Varianta 2 (1 volební obvod)	39

4.6	Vítězná varianta	40
5	Analýza jednotlivých návrhů z hlediska proporcionality	41
6	Aplikace návrhů na historické výsledky voleb do PSP ČR od roku 2002	44
6.1	2002	44
6.2	2006	45
6.3	2010	47
6.4	2013	48
6.5	2017	49
6.6	Gallagherův Least square index pro volby 2002 - 2021	51
	Závěr	53

Úvod

Jak zmínil Giovanni Sartori ve své publikaci z roku 1968, volební systémy jsou považovány za nejspecifičtější manipulativní nástroj politiky, z toho důvodu se dostávají do popředí zájmu politiků (Sartori 1968: 273). A právě změnou volebních pravidel se politici můžou pokusit o vylepšení své pozice v zastupitelském orgánu (Riker 1986). Právě onu snahu politických elit k zajištění výhody jsme mohli sledovat i co se týká změny volebního zákona do Poslanecké sněmovny České republiky v roce 2021, byla však neúspěšná. O změně volebních pravidel tak rozhodl až zásah Ústavního soudu České republiky, který část volebních pravidel zrušil ve svém nálezu z února roku 2021 pro porušení rovnosti volebního práva a šancí kandidujících stran. Již v roce 2017 podala skupina senátorů STAN, KDU-ČSL a TOP 09 návrh na zrušení pravidel, která znevýhodňují malé strany a jejich koalice. Skupina senátorů hlavně poukazovala na výsledky předchozích voleb do PS PČR, kdy například strana Starostové a nezávislí potřebovala pro získání jednoho mandátu více než dvojnásobný počet hlasů oproti vítěznému hnutí ANO 2011.

Ústavní soud zrušil některá ustanovení zákona o volbách do Poslanecké sněmovny a označil je za protiústavní, jelikož porušovala principy rovnosti hlasů, volebního práva a rovných příležitostí stran a koalic kandidujících ve volbách. Dle ÚS jejich kumulativní integrační účinky významně narušovaly princip poměrného zastoupení. Přestože argumentace Ústavního soudu směřovala především k problematice čtrnácti volebních krajů, samotné rozdělení volebních obvodů nakonec za protiústavní nepovažoval. K protiústavně nadměrné disproporcionalitě však dle ÚS vedla kombinace D'Hondtovy metody právě se čtrnácti volebními obvody. Došlo tak ke zrušení této matematické formule. Dále také Ústavní soud vyhověl navrhovatelům v případě aditivní klauzule, kdy shledal její výši pro koalice za nadměrnou a nesplňující svůj účel.

Proporcionalita a disproporcionalita, je jedním z hlavních a velmi důležitých účinků volebních systémů. Termín proporcionalita, respektive disproporcionalita odkazuje na to, do jaké míry se volební podpora jednotlivých stran odlišuje od výsledného rozdělení zastupitelských mandátů. Toto téma je však mnohem komplexnější, než jak k tomu přistupuje nálezu Ústavního soudu. Je velmi důležité si určit, na jaké úrovni budeme (dis)proporcionalitu měřit. Ať už v rámci celkové úrovně výsledků v rámci voleného orgánu nebo na úrovni volebních obvodů či na úrovni samotné velikosti volebních obvodů.

Jelikož se Ústavní soud ve svém nálezu zabývá převážně proporcionalitou na úrovni celkových výsledků v rámci voleného tělesa, analýza této diplomové práce se omezí pouze na tuto úroveň měření proporcionality.

Z Renwickova (2011) pohledu zkoumání volebních reforem se předkládaná diplomová práce zaměřila pouze na mezistranický rozměr (proporcionalita mandátů a hlasů) nikoliv i na vnitrostranický rozměr (míra personalizace). Omezení se pouze na mezistranický rozměr plyne ze dvou důvodů. Za prvé, zkoumaná volební reforma nepřinesla žádnou změnu v mechanismu preferenčního hlasování, a tedy ani žádnou změnu ve vztahu k personalizaci volebních pravidel. Za druhé, ačkoli Ústavní soud nespécifikoval, jak by měl nový volební systém vypadat, aby byl ústavně konformní, protože k tomu nemá kompetenci, z nálezu jasně vyplynulo, že konečné rozdělení mandátů mezi strany na celostátní úrovni musí být podle nového volebního systému proporcčnější než podle staré právní úpravy.

Rozhodnutí Ústavního soudu uvedlo zákonodárce do nekomfortní pozice, a to hned z několika důvodů. Ať už je to právě zrušení jen části volebních pravidel, a tím do značné míry vymezení mantinelů pro reformu, nebo načasování Ústavního soudu, kdy došlo ke zrušení volebních pravidel před osmi měsíci do voleb do PSP. Věci nepomohla ani stupňující se koronavirová krize. Dalším důvodem mohlo být odlišné rozložení politické síly v obou komorách Parlamentu ČR, kdy v čele PSP stála menšinová vláda Andreje Babiše, zatímco druhé komoře PČR vládla opozice. A vzhledem k povaze ústavního systému ČR je ke změně volebních pravidel nutná shoda obou těchto komor. Je tak logické, že dosažení kompromisu při takto nastavených pravidlech může být poněkud složité. Návrhů na změnu bylo představeno hned několik. V práci však budou zmíněny pouze ty návrhy, které byly finálně specifikovány a jejich parametry byly veřejně dostupné.

Diskuse ohledně změn volebního systému probíhá v České republice již od voleb roku 1998. Vzhledem k několika neúspěšným pokusům o reformu byla tato diskuse aktuální až do současnosti.

Práce tak bude analyzovat vývoj volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, a především pak reformu volebního zákona, která proběhla v roce 2021. Cílem je zjistit, zda a do jaké míry změnila reforma volebního zákona dosavadní situaci. Dalším cílem je pak aplikovat jednotlivé návrhy volebního zákona na výsledky voleb do PS PČR a analyzovat tak jednotlivé návrhy a jejich potencionální

důsledky na výsledky voleb z pohledu proporcionality. Výsledkem práce tak bude zhodnocení jednotlivých návrhů reformy volebního zákona pro Českou republiku. Z těchto cílů práce vyplývá následující základní výzkumná otázka:

Do jaké míry ovlivnila změna volebního zákona proporcionalitu volebního výsledku v roce 2021?

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, tou první je část teoretická, kde je zmíněna problematika proporcionality volebních systémů. Uvedeny jsou zde jednotlivé indexy pro měření (dis)proporcionality. Zmíněny jsou také faktory, které ovlivňují proporcionalitu u poměrných¹ volebních systémů. Jsou jimi: velikost volebních obvodů, volební formule (kvóty, dělitelé), uzavírací klauzule a počet a charakter skrutinií. V další části teoretické práce je zmíněna historická reflexe ohledně změn volebního zákona do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Řešena je zde opoziční smlouva, změna volebního zákona roku 2002, návrhy na změnu volebního zákona z let 2007 až 2009 a nakonec změna volebního zákona v roce 2021, kde je představen kontext změny a uvedeny jednotlivé návrhy reformy volebního zákona. V analytické části diplomové práce jsou analyzovány jednotlivé návrhy z hlediska proporcionality. Nejprve jsou návrhy analyzovány na volbách z roku 2021 do PSP, poté jsou jednotlivé návrhy aplikovány na volby roku 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Analýza začíná od voleb do PSP roku 2002, jelikož od tohoto data probíhá volba ve čtrnácti volebních obvodech. Poslední kapitola diplomové práce pak pojednává o závěrečném zhodnocení volební reformy roku 2021.

¹ Proporcionalitu můžeme měřit i u většinových volebních systémů, práce se však zabývá pouze proporcionalitou u poměrných volebních systémů z důvodu zaměření tématu diplomové práce pouze na Českou republiku, kde se do voleb do PSP využívá systém poměrného zastoupení.

1. Proporcionalita volebních systémů (volební systémy a jejich vliv na proporcionalitu)

Proporcionalita a disproporcionalita, je jedním z hlavních a velmi důležitých účinků volebních systémů. Tento jev však není důležitý pouze u poměrných volebních systémů, ale u všech typů volebních systémů. Pro některé autory se proporcionalita stává hlavním měřítkem spravedlnosti volebních systémů (Gallagher, Mitchell: 2005). Tito zastánci co možná největší proporcionality odkazují na demokratickou reprezentaci v daném systému a disproporční výsledky pro ně znamenají neférovost a volební nespravedlnost. Vládu vzešlou z disproporčních výsledků považují za nelegitimní a podobající se té diktátorské (Lijphart, Grofman: 1984). Na stranu druhou je pro řadu autorů určitá míra disproporcionality žádoucí, převážně co se týká disproporcionality směrem k malým stranám, jelikož taková disproporcionalita chrání politický systém před nadměrnou fragmentací stranického systému a sestavování vládní většiny je do jisté míry jednodušší. Avšak ne všechny systémy poměrného zastoupení jsou stejně poměrné. Například Boix (1999: 623) uvádí, že v německém meziválečném volebním systému bylo k získání jednoho křesla v parlamentu zapotřebí 1,8 % všech hlasů, zatímco v rakouském meziválečném volebním systému bylo zapotřebí pětkrát více hlasů (8,9 %). Vzhledem k tomu, že se míra proporcionality mezi poměrnými volebními systémy v jednotlivých zemích značně liší, začali se vědci stále více zaměřovat na to, jak tato rozdílnost ovlivňuje řadu otázek, jako je například nerovnost v zastoupení a volební odpovědnost (Carey, Hix 2011; Kedar 2016; Bol 2015). Jak tato variabilita mezi systémy poměrného zastoupení vznikla je však do značné míry neprobádanou oblastí. André Walter a Patrick Emmenegger (2019) se ve svém článku *Majority protection: The origins of distorted proportional representation* zabývají zavedením poměrného volebního systému. Uvádí Rokkanův (2009) argument „dvou cest“, že poměrný volební systém byl vnucen většině menšinou nebo většina podporovala přijetí poměrného volebního systému, ale manipulovala s nastavením volebních pravidel ve svůj prospěch (volební klauzule, malé obvody). Na případu švýcarských kantonů vyvracejí Rokkanův argument o ochraně menšin. Walter a Emmenegger odmítají, že dominantní strany zavedly poměrný volební systém, aby poskytly menšině politické zastoupení a zajistily politickou stabilitu. Místo toho tvrdí, že strany mají především vlastní zájmy a jejich cílem je maximalizovat počet svých křesel. Hlavním sporným bodem dle nich není diskuze o zavedení či nezavedení poměrného

volebního systému, ale o nastavení volebních pravidel. Autoři empiricky dokázali, že pokud byl poměrný volební systém přijat s podporou nejsilnější strany, kdy mohla během legislativního procesu manipulovat s volebními pravidly, tak reformy obvykle vedly k deformovanému poměrnému systému (nízké proporcionalitě). Naopak, když byl poměrný volební systém vnucen nejsilnější politické straně, volební systém byl mnohem více proporční. Je tak jasné, že při procesu přijímání zákona není důležité jen to, do jaké míry jsou navrhovaná pravidla schopna splnit stanovené cíle, ale důležitou úlohu hraje také politický (Tsebelis 1990; Colomer 2004; Benoit 2004, 2007) a společenský konsenzus (Bowler, Donovan 2007; Katz 2007; Curtice 2013).

Termín proporcionalita, respektive disproporcionalita odkazuje na to, do jaké míry se volební podpora jednotlivých stran odlišuje od výsledného rozdělení zastupitelských mandátů. Ideální či dokonalá proporcionalita by znamenala, že strana získala tolik mandátů, jako byl její podíl z celkového počtu voličských hlasů. To však reálně není možné. Jak ve své studii zmiňuje Tom van Puyenbroeck, s ohledem na nedělitelnost mandátu nelze ideální proporcionalitu dosáhnout (Van Puyenbroeck 2008: 498). Pro několik odborníků se právě termín proporcionalita stává hlavním a nejdůležitějším měřítkem volebních systémů. Ať už to je Michael Gallagher, Paul Mitchel či Arend Lijphart, který udává, že proporcionalita by měla být hlavním cílem volebních systémů (Lijphart 1994).

Téma proporcionality je však mnohem komplexnější, než jak k tomu přistupuje náleze Ústavního soudu. Ten odkazuje ve svém nálezu na zásadu poměrného zastoupení s důrazem na proporcionalitu v rámci celkových výsledků. Tímto nahlížením Ústavní soud opomíjí proporcionalitu v rámci jednotlivých krajů. V diskuzích však zaznívaly názory, které odkazovaly právě na tuto nepoměrnost. Je však velmi důležité zmínit, kterou proporcionalitou volebních výsledků se budeme zabývat, respektive na které úrovni ji budeme zkoumat. Můžeme totiž rozlišovat tři úrovně pojetí proporcionality. Tou první je proporcionalita na úrovni celkových výsledků v rámci celého voleného tělesa, druhou úrovní je proporcionalita na parciální úrovni v rámci volebních obvodů, třetí je pak proporcionalita na úrovni samotné velikosti volebních obvodů. Stejně tak můžeme rozlišovat dva základní přístupy k pojetí (dis)proporcionality. První pojetí se týká toho, zda odpovídá podíl hlasů obdržených stranou ve volbách podílu zisku mandátů pro tuto stranu. Na toto pojetí naráží přímo Ústavní soud, když ve svém nálezu zmiňuje: „*právo na zastoupení v parlamentu jako celostátním reprezentativním orgánu (...) má každá skupina*

voličů v poměru, který odpovídá velikosti jejího podílu na celkovém počtu voličů“ (Ústavní soud 2021: odst. 80). Druhé pojetí proporcionality se týká toho, zda množství hlasů, které připadají na jeden mandát jsou mezi stranami co nejpodobnější. Jak zmiňuje Gallagher (1991: 42), nejvíce nadreprezentovaná strana by oproti ostatním stranám měla být také nadreprezentována co nejméně.

Co se týká samotného měření (dis)proporcionality, tak jednotliví průkopníci se zpočátku zaměřili zejména na hledání vhodných měřicích nástrojů. Problematika měření (dis)proporcionality a jejich indexů je dále představena v následující podkapitole.

1.1 Měření (dis)proporcionality, jednotlivé indexy proporcionality

Jak jsme se již výše zmínili, důležitým politickým důsledkem volebních systémů je vliv na proporcionalitu či disproporcionalitu volebních výsledků. Disproporcionalitou se rozumí odchylka podílů mandátů stran od podílů jejich hlasů. Dokonalá proporcionalita nastává v takové situaci, kdy každá strana obdrží přesně stejný podíl mandátů s podílem hlasů, které ve volbách získala. Proporční volební systémy se snaží disproporcionalitu minimalizovat a dosáhnout tak výsledku, který se co nejvíce blíží dokonalé proporcionalitě. Je však zřejmé, že ačkoli tyto systémy usilují o proporcionalní výsledky, dosáhnout dokonalé proporcionality možné není. A ačkoliv se se zdá, že jde o poměrně jednoduché pojmy, otázka nalezení nejlepšího způsobu měření proporcionality či disproporcionality je mnohem složitější. Můžeme říci, že všechny přístupy k měření proporcionality či disproporcionality volebních systémů mají stejný výchozí bod, a to, že začínají konstatováním odlišnosti mezi procenty mandátů a procenty hlasů, které jednotlivé politické strany získaly. Liší se však ve způsobu, jakým jsou odchylky v počtu mandátů a počtu hlasů agregovány. Pokud hovoříme o proporcionalitě, hledáme vysoké hodnoty míry, abychom získali co nejspravedlivější či nejproporcionalnější systém. Pokud hovoříme o disproporcionalitě, hledáme naopak nízké hodnoty míry k dosažení nejspravedlivějšího systému. Ve skutečnosti jsou však tyto pojmy dvě strany téže mince. Do dnešní doby se již mnoho politologů snažilo najít co možná nejvhodnější nástroj pro měření míry disproporcionality volebních systémů. Tyto snahy vyústily v existenci několika měřicích nástrojů. Tyto nástroje označujeme jako indexy, přičemž v praxi hovoříme o jakýchsi matematických vzorcích, které využíváme k porovnávání zisků

mandátů a voličských hlasů ve volbách. Avšak jak se jednotliví autoři liší v definici pojmu proporcionality v teorii volebních systémů, tak díky této rozdílnosti neexistuje jeden jediný správný, nestranný index k posouzení míry disproporcionality. Co se týká jednotlivých indexů disproporcionality, tak můžeme vyzdvihnout dvě základní kategorie měřících nástrojů. Ta první vychází z logiky volebních kvót, která se zabývá absolutními rozdíly mezi ziskem hlasů a mandátů jednotlivých stran. Do této kategorie patří následující indexy (viz níže): Raeho index (1967), Loosemoreův–Hanbyho index (1971) (Index of distortion), Roseho index (1984), Lijphartův index (1984) Grofmanův index (1980), Gallagherův Least squares index (1991) a Lijphartův Largest deviation index (1994). Druhá kategorie je odvozená od logiky volebních dělitelů, která se zabývá podílem mezi mandáty a hlasy získané ve volbách. Zde patří například: d’Hondtův index či Lebedův RR index (Charvát 2010). Jak vidíme, indexů k měření disproporcionality je nemalé množství. Většina námi představených indexů referuje o tom, do jaké míry se alokace mandátů odchýlila od ideálu plné proporcionality. Jen jeden index referuje o tom, do jaké míry se podařilo dosáhnout ideální proporcionality během přepočtu hlasů na mandáty. Tím je Roseho index. Zápis tohoto indexu může vypadat následovně: $R = 100 - D$, kde D je již výše zmíněný Loosemoreův–Hanbyho index. Nejedná se tedy o nic jiného než jen o jeho převrácenou podobu. Výsledkem tak tedy není procento odchýlení, ale procento totožnosti s ideální mírou proporcionality. Taagepera a Shugart (1989: 261) k tomu poznamenávají následující: „*Obsah informace je stejný, ale sdělení zní více optimisticky. Je to stejný rozdíl jako mezi tím, když řeknete, že 10 % obyvatelstva je nezaměstnaných či naopak, 90 % obyvatelstva je zaměstnaných.*“

Důsledkem výše zmiňované vazby výpočtů hodnot jednotlivých indexů disproporcionality na konkrétní proporční volební formule je ta skutečnost, že tyto jednotlivé indexy vyhodnocují jako nejpoměrnější ty formule, z jejichž logiky přepočtu hlasů na mandáty jsou odvozeny. O této skutečnosti mluví například Michael Gallagher ve své studii z roku 1991 (Gallagher, 1991). Dalším poměrně důležitým hlediskem je otázka orientace disproporcionality. Tedy to, do jaké míry daná formule zvýhodňuje malé či naopak velké politické strany. Například účinek dánského dělitele je všeobecně označován za zvýhodnění malých politických stran. Nicméně nyní si představme pár vybraných indexů více dopodrobna. Pořadí indexů je dáno chronologicky, tedy tak, jak byly v průběhu času představeny či použity jednotlivými autory.

Tabulka 1 Přehled vybraných indexů pro měření (dis)proporcionality

Název indexu	Autor	Vzorec pro výpočet
Raeho index	Rae (1967)	$I = \frac{1}{n} \sum v_i - s_i $
Loosemoreův-Hanbyho index	Loosemore a Hanby (1971)	$D = \frac{1}{2} \sum v_i - s_i $
Roseho index	Rose (1982)	$D = 100 - \frac{1}{2} \sum v_i - s_i $
Gallagherův Least squares index	Gallagher (1991)	$LSq = \sqrt{\left(\frac{1}{2} \sum (v_i - s_i)^2\right)}$
Sainte-Lagueho index		$SL = \sum \frac{(s_i - v_i)^2}{v_i}$
D'Hondtův index		$H = \max \frac{s_i}{v_i}$
RR index	Lebeda (2006)	$RR = \sum \left(v_i - \frac{s_i}{\max \frac{s_j}{v_j}} \right)$

Zdroj: vlastní zpracování

1.1.1 Raeho index

Jedná se o nejstarší index míry disproporcionality. Raeho index (I) byl představen roku 1967 Douglasem Raem (1967: 84). Tento index patří do stejné skupiny indexů, které vychází z logiky Hareovy kvóty a metody největších zbytků. Součet absolutních hodnot z rozdílů mezi procentem hlasů a procentem mandátů jednotlivých stran je dělen počtem stran (n). Další proměnnými jsou: procento hlasů (v_i) a procento mandátů (s_i) pro jednotlivé strany. Index bývá označován nejčastěji jako I .

Vzorec pro výpočet pak vypadá následovně:

$$I = \frac{1}{n} \sum |v_i - s_i|$$

Výsledné hodnoty udávají průměrnou míru disproporcionality na jednu politickou stranu.

Jinými slovy o kolik procentních bodů se v průměru odchyluje výsledek každé ze stran od ideální proporce. Značnou nevýhodou tohoto indexu však je právě zohlednění počtu kandidujících stran ve výpočtu. Výsledná hodnota indexu totiž extrémně klesá s narůstajícím počtem velmi malých politických stran. Existence malých stran s malým procentuálním ziskem hlasů a nezískáním jediného mandátu velmi výrazně snižuje hodnotu Raeova indexu. Což například na případu řeckých parlamentních voleb je využití tohoto indexu velmi nevhodné. Ve výsledku má tedy tento index tendenci poskytovat mnohem propornější výsledky. Tento problém se později Rae snažil vyřešit tím, že do svého výpočtu zahrnul strany, které získaly více než 0,5 % hlasů. To však ve výsledku daný problém moc nevyřešilo. Raeho index je poměrně jednoduchý, co se týká závislosti na úplnosti volebních dat. Nemusíme sice znát počet procent, které získaly malé strany, které se do parlamentu nedostaly, ale je nutné vědět alespoň jejich počet. Nevýhodou indexu může být i necitlivost k některým transferům mandátů (Chytilík et al. 2009: 84).

1.1.2 Loosemoreův-Hanbyho index

Index, který se vyhýbá výše zmíněné nevýhodě Raeova indexu, byl přestaven v roce 1971 dvěma autory, Johnem Loosemorem a Vicorem J. Hanbym. Tento index nazvali indexem zkreslení (index of distortion). Index vypočítává absolutní rozdíl mezi odevzdanými hlasy a získanými mandáty podle vzorce:

$$D = \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$$

kde v_i je podíl hlasů a s_i podíl mandátů strany. Výsledné hodnoty indexu, který je označován jako D , se pohybují v intervalu 0 až 100, kde hodnota 0 představuje absolutní proporcionalitu a hodnota 100 naopak absolutní disproporcionalitu. Index zjišťuje celkový rozdíl mezi rozdělení hlasů a alokací mandátů. Jinými slovy, o kolik procentních bodů se celkový výsledek voleb odchyluje od dokonalé proporcionality. Od Raeova indexu se liší tím, že součet absolutních hodnot z rozdílů mezi procentem hlasů a procentem mandátů jednotlivých stran nedělí celkovým počtem stran, ale dvěma. Nezohlednění počtu stran do značné míry ovlivňuje výsledné hodnoty tohoto indexu. Výhodou tohoto indexu je fakt, že nemusíme znát přesný celkový počet hlasů u stran, které nezískaly ani jeden mandát. Nutné je pouze znát procento hlasů u stran, které získaly alespoň jeden mandát. Zbylé strany vstupují do výpočtu jako jedna jediná kategorie. Nevýhodou tohoto indexu je dle Tomáše Lebedy to, že index za určitých okolností podává poměrně nejasnou informaci o

volební situaci, kterou měříme. Nastává situace, kdy index není schopen přinést úplnou informaci o analyzované volební situaci (Lebeda 2008: 38-39). Tento index patří do stejné skupiny indexů, které jsou spjaty s Hareovou kvótou a metodou největších zbytků.

1.1.3 Roseho index

Jak jsme již výše poznamenali, Roseho index není nic jiného než převrácená varianta Loosemoreova-Hanbyho indexu. Matematický zápis indexu vypadá následovně:

$$D = 100 - \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$$

Zápis by však mohl vypadat i následovně: $R = 100 - D$, kde D značí již zmíněný Loosemoreův-Hanbyho index. Výsledná hodnota indexu je pak interpretována „opačným směrem“. Tedy hodnota nula znázorňuje absolutní disproportionality a naopak hodnota 100 znázorňuje ideální proporcionalitu. Výsledná hodnota tak může působit více optimisticky, například v situaci, kdy sdělujeme, že daný volební systém je z 90 % proporční.

1.1.4 Gallagherův Least squares index

Dalším v pořadí je Least squares index, který v roce 1991 představil Michael Gallagher. Tento index se snaží řešit problém dvou výše zmíněných indexů (L-H indexu a Raeho indexu), a to citlivost na velký počet malých stran. Michael Gallagher se snaží tento problém vyřešit metodou nejmenších čtverců. Zpočátku index pracuje stejně jako Loosemoreho-Hanbyho index a Raeho index, tedy zjišťuje rozdíly mezi procentem hlasů a procentem mandátů u každé strany, jen s tím rozdílem, že před součtem jednotlivých rozdílů je nejprve umocní na druhou. Po sečtení umocněných rozdílů je tento součet vydělen dvěma, přičemž výsledek se následně zpět odmocní. Matematický zápis indexu vypadá následovně:

$$LSq = \sqrt{\left(\frac{1}{2} \sum (v_i - s_i)^2\right)}$$

Jak jsme poznamenali, Gallagher překonává výše zmíněné problémy pomocí metody nejmenších čtverců, která se ve velké míře využívá i v jiných oblastech vědy (např. regresní analýza). Výsledné hodnoty LSq indexu se pohybují v intervalu od nuly do sta, kdy hodnota nula znamená dosažení ideální proporce, naopak hodnota sto avizuje maximální disproportionality. Za značnou nevýhodu tohoto indexu je považována nutnost znát kompletní výsledky proběhlých voleb, a to v tom slova smyslu, že je nutné znát i přesný

podíl získaných hlasů i u jednotlivých politických stran, které se nedostaly do parlamentu a nezískaly tak ani jeden mandát. Kritiku nemožnosti těchto malých stran označit jako kategorii „ostatní“ si Michael Gallagher později připouští a upozorňuje tak na označení oné hromadné kategorie malých stran, která by mohla vést ke zkreslení hodnoty indexu (Gallagher 2005: 605). Avšak kritika na onu znalost úplných výsledků, tedy úplnost volebních dat je dle mého názoru v dnešní době poněkud zcestná, jelikož dnešní doba moderních technologií a internetu nám umožňuje poněkud snazší přístup k těmto datům, než jaký byl v minulosti. Další nevýhodou dle Chytilka a kol. (2009: 84-85) je ten fakt, že tento index vychází z principu volebních kvót spojeného s metodou největších zbytků, tudíž těmto kvótám bude vždy více stranit. Dále použitím metody čtverců dochází k přísnějšímu hodnocení disproporcionality zvýhodňující silné strany než disproporcionality zvýhodňující malé strany (Chytilka et al. 2009: 85).

Jak jsme se již výše zmínili, Gallagherův index se snaží o nalezení jakéhosi kompromisu mezi L-H indexem a Raeho indexem. O podobný počín se pokoušeli samozřejmě i další autoři. Uvedme například Lijphartův index (Lijphart 1994) či Groffmanův index (Groffman 1985). Avšak žádnými významnými výhodami oproti předešlým indexům tyto indexy nedisponují.

Jak jsme již podotkli, Michael Gallagher k indexům proporcionality zmiňuje, že každá metoda alokace mandátů zároveň vytváří vlastní definici proporcionality (Gallagher 1991). A kromě jiných indexů, které vychází z logiky Hareovy kvóty tady máme i indexy, které jsou spojeny i s jinými volebními formullemi. Tyto indexy jsou představeny v následující části.

1.1.5 Sainte-Lagueho index

Sainte-Lagueho index patří do té množiny indexů, které se zaměřují na poměr mezi podílem mandátů a podílem hlasů pro každou politickou stranu. Jak uvádí Tomáš Lebeda: „*S-L index porovnává poměr počtu mandátů ku počtu hlasů každé strany s celkovým poměrem všech mandátů ke všem hlasům. Rozdíl mezi poměrem strany a celkovým poměrem pak umocní na druhou a váží násobením počtem hlasů dané strany. Následné dílčí výsledky pro každou stranu jsou sečteny a celkový výsledek je hodnotou indexu*“ (Lebeda 2008: 47). Matematický zápis indexu pak vypadá následovně:

$$SL = \sum \frac{(s_i - v_i)^2}{v_i}$$

Jednotlivé proměnné indexu jsou pak následující: (s_i) představuje procento mandátů pro stranu, (v_i) pak procento hlasů pro stranu. Jak ve většině indexů, tak i tady je absolutní proporcionalita vyjádřena hodnotou nula, opačný pól indexu však nelze definovat, hodnota totiž může být až nekonečno. Výsledné hodnoty je tak velmi těžké porovnávat s ostatními indexy. Je bezesporu jasné, že tento index bude ve všech případech vyhodnocovat jako nejproporčnější výsledky vzešlé z volební formule Saint-Leagüe. Avšak výsledné hodnoty indexu jsou velmi blízké i ke kvótám, především pak k Hareově a Hagenbach-Bischoffově kvótě. S-L index však dokonce dokáže rozeznat i některé přešlapy, které může způsobit Hareova kvóta a předešlé indexy je nejsou schopny zaregistrovat (Chytilek et al. 2009: 86).

1.1.6 D'Hondtův index

Pokud se nejprve podíváme na účel d'Hondtovy metody, tak zjistíme, že cílem této metody je nejvíce nadreprezentované straně ponechat minimální míru nadreprezentace. Z tohoto principu pak vychází D'Hondtův index, který můžeme znázornit následujícím vztahem:

$$H = \max \frac{s_i}{v_i}$$

kde v_i je celkové procento hlasů pro nadreprezentovanou stranu a s_i je celkové procento mandátů, které získala nejvíce zastoupená strana. Zmíněnou míru reprezentace (nadreprezentace či podreprezentace) vypočítáme následujícím matematickým vzorcem: $A = s_i / v_i$. Daná nadreprezentace je pak označována hodnotou $A > 1$. A čím větší je hodnota A , tím větší je nadreprezentace. Maximální proporcionalita je pak označována hodnotou 1. Taková hodnota nám udává, že ani jedna strana není nadreprezentována, tím pádem ani jedna strana není podreprezentována, a strany jsou tak ideálně reprezentovány (Lebeda 2008: 48). Horní hranice však může být opět nekonečno. To by se stalo v tom případě, kdyby malá strana bez zisku hlasů získala nějakým způsobem mandát. Pokud výsledná hodnota indexu je například 2, tak nám daná hodnota sděluje to, že zde existuje nejvíce nadreprezentovaná strana, která má dvakrát více mandátů, než kolik jí proporčně patří. Například když strana obdrží 10 % hlasů a získá 20 % mandátů. Nevýhodou tohoto indexu je, že poskytuje nespolehlivé výsledky v případě, kdy malá strana získá určitou míru nadreprezentace (Chytilek et al. 2009: 87).

1.1.7 RR index

Jelikož se práce zabývá změnou zákona do PS z hlediska proporcionality v České

republike, je tedy na místě zmínit i index, jehož autorem je, v této práci již několikrát zmíněný, Tomáš Lebeda. Lebedův RR index (2006: 674) byl vytvořen na základě teorie reálné kvóty². Detailní popis teoretických východisek pro tento index lze nalézt v původních pracích Tomáše Lebedy, zejména pak v práci *Teorie reálné kvóty* z roku 2006, kde svůj index prvně představil (Lebeda 2006). Matematický zápis pro tento index vypadá následovně:

$$RR = \sum \left(v_i - \frac{s_i}{\max \frac{s_j}{v_j}} \right)$$

Při užití tohoto indexu se nejprve u každé strany vydělí její procento mandátů s_i jejím procentem hlasů v_i . Největší z těchto podílů je pak obrácenou hodnotou reálné kvóty (minimální hodnota v_j/s_j). Posléze se u každé strany zvlášť vydělí její podíl mandátů s_i obrácenou hodnotou reálné kvóty (maximální hodnota s_j/v_j) a podíl se odečte od procenta jejích hlasů v_i . Tím dojdeme k hodnotě reálného zbytku pro každou jednotlivou stranu v procentech. Následně po sečtení reálných zbytků u všech stran získáváme celkový reálný zbytek v procentech, jenž je výslednou hodnotou RR indexu (Chytilík et al. 2009: 87). Výsledné hodnoty RR indexu se pak nachází v rozpětí od nuly do sta, kdy nula značí absolutní proporcionalitu a sto značí absolutní disproporcionalitu. Oproti výše zmíněnému D'Hondtova indexu jsou výsledné hodnoty lépe interpretovatelné právě z důvodu uzavřeného intervalu výsledných hodnot od 0 do 100 oproti D'Hondtova intervalu 0 až nekonečno. RR index, stejně jako D'Hondtův index vychází z logiky nejvyšších průměrů, což znamená, že RR index taktéž bude volební systémy využívající D'Hondtův dělitel zvýhodňovat a výsledky tak budou použitím tohoto indexu nejvíce proporční oproti jiným indexům. To je však důsledek naprosto normální. Stejně tak klasické indexy za všech okolností zvýhodňují výsledky Hareovy kvóty a metody nejvyšších zbytků. Stejně jako ostatní indexy, i RR index disponuje několika svými variantami. Jedná se o úpravy, které jsou označovány následovně: ARR, SRR, ERR indexy. Ty jsou blíže představeny v pracích Tomáše Lebedy (Lebeda 2006, Lebeda 2008).

1.1.8 Jaký index vybrat?

Odpovědět na otázku jaký index je nejlepší a jaký index vybrat pro svůj výzkum rozhodně není jednoduché. Například Tomáš Lebeda ve své studii z roku 2006 konstatuje, že jediný, ideální a nestranný měřicí nástroj neexistuje, není však překvapením, že

² K její hodnotě dojdeme tak, že zjistíme průměrný počet hlasů na mandát u každé strany a nejmenší z těchto průměrů se stává reálnou kvótou (Chytilík et al. 2009: 87).

navrhuje využití toho svého, tedy RR indexu či využití původního Loosemoreova-Hanbyho indexu (Chytilík et al. 2009).

Existuje však i řada studií, které analyzují jednotlivé indexy disproportionality. Uvedme například analýzu z roku 2003 od autorů Rein Taagepera a Bernard Grofman (2003), kteří ve své analýze srovnávají celkem devatenáct indexů pomocí dvanácti kritérií. Závěry této studie jsou takové, že ani jeden z devatenácti indexů nevyhovuje všem dvanácti kritériím. Přestože ani jeden index nezískal plný počet bodů, autoři došli k přesvědčení, že preferovanou metodou by měl být Gallagherův Least squares index, který získal 10,5 bodů z dvanácti možných (Taagepera, Grofman, 2003). K tomuto indexu se přiklání i Galina Borisyuk, Colin Rallings a Michael Thrasher, kteří tvrdí, že Gallagherův index by měl být použit v takovou chvíli, kdy je cílem měření určit, jak různé volební systémy ovlivňují distribuci mandátů mezi jednotlivé politické strany. Tento index je totiž podle autorů mnohem citlivější ke specifickým rysům procesu alokace mandátů, než například Loosemoreův-Hanbyho index, který získal ve výše zmiňované studii od Taagepera a Grofmana rovněž 10,5 bodů z dvanácti jako index Gallagherův, který se však významně vztahuje k množství propadlých hlasů (Borisyuk, Rallings, Thrasher, 2004).

Na základě získaných poznatků z jednotlivých studií ohledně měřících nástrojů disproportionality tak můžeme poznamenat, že nejvíce oblíbené či nejvíce využívané jsou dva následující indexy: Index of distortion čili Loosemore-Hanbyho index a Gallagherův Least squares index.

1.2 Hlavní proměnné proporčních volebních systémů

Míra proporcionality volebního systému je určována dle jednotlivých indexů, které jsme si představili v první části této kapitoly. Nyní je nutné zmínit, které faktory ovlivňují proporcionalitu volebních systémů. Pokud jsme u indexů proporcionality uvedli, že na užití jednoho konkrétního indexu mezi jednotlivými autory shoda nepanuje, u proměnných ovlivňujících proporcionalitu volebních výsledků je situace poněkud příznivější. Nejprve je však nutné si vymezit jednotlivé proměnné. Za proměnnou, která ovlivňuje proporcionalitu volebního systému musíme považovat pouze takový faktor, který můžeme napřímo ovlivňovat. Patří zde pravidla a mechanismy, které lze prvotně nastavit a nejsou tak důsledkem jiných skutečností. Dané pravidla a mechanismy musí mít zásadní vliv na volební výsledky, a tedy i významný vliv na podobu stranického systému. Pokud bychom měli uvést nejdůležitější faktory, které mají vliv na proporcionalitu volebních výsledků, a

na kterých panuje téměř stoprocentní shoda, tak jsou jimi volební formule a velikost volebních obvodů. Arend Lijphart k těmto dvěma faktorům přidává volební práh a velikost voleného shromáždění (Lijphart 1994: 11-13). Douglas W. Rae přidává ke dvěma zmíněným i strukturu hlasování (Lijphart 1994: 14). O obdobném faktoru mluví také Taagepera a Shugart, kteří strukturou hlasování mají namysli převážně způsob, jakým volič může hlasovat, zda může hlasovat pro stranu jako celek či zda je možné dané kandidáty seřadit, dopisovat či škrtnat (Taagepera, Shugart 1989: 19). Dále Jakub Šedo (2007:27) například uvádí následující faktory: velikost volebního obvodu, způsob přepočtu hlasů na mandáty, výše a forma nastavení umělé klauzule, počet skrutinií a počet volených poslanců. Jelikož se předkládaná práce zabývá pouze listinným poměrným volebním systémem, je vymezení jednotlivých proměnných o to jednodušší. Protože je listinná proporcční volba jednou z možných podob hlasování, můžeme faktor podoby hlasování z našeho seznamu proměnných vyloučit. Finální výběr proměnných pro předkládanou práci je následující: velikost volebního obvodu, volební formule, uzavírací klauzule a počet skrutinií. Jak uvádí Tomáš Lebeda, námi vybrané faktory nejsou jediné, ale dá se říct, že jsou nejzávažnější. Dopad těchto faktorů se při vzájemné kombinaci může zvětšovat, překrývat, ale taky i tlumit, či mohou být na sobě zcela nezávislé (Lebeda 2001: 427). Mimo tyto zmíněné faktory, které, jak jsme si řekli úvodem, lze prvotně nastavit a nejsou tak důsledkem jiných daností, jsou také faktory, které uchopit nelze. Patří zde například velikost stran, podoba stranického systému či politická kultura a tradice dané země. Nyní si námi vybrané faktory pojďme představit blíže.

1.2.1 Velikost volebních obvodů

Co se týká první představené proměnné ovlivňující proporcionalitu volebních systémů, je velikost volebních obvodů dle Taagepera a Shugarta rozhodující faktor. Ve své práci z roku 1989 zmiňují, že počet mandátů, které se přidělují jednotlivým stranám ve volebních obvodech mají větší dopad na proporcionalitu, než jakékoliv další faktory (Taagepera, Shugart 1989: 112). Vědom si toho byl i politolog Miroslav Novák, který v roce 1996 před sněmovními volbami navrhoval značné zmenšení volebních obvodů s cílem získání většinových účinků (Novák 1996: 297). Že je velikost volebních obvodů klíčovým faktorem však věděl už i James Hogan, který ve své knize *Election and Representation* z roku 1945 uvádí, že s rostoucím počtem poslanců, kteří jsou voleni do zastupitelského orgánu, se bude výsledek voleb stále více blížit ideální hodnotě

proporcionality. Velikost volebních obvodů je značena písmenem M (magnitude). Hodnota M vyjadřuje, kolik mandátů se rozděluje v daném volebním obvodu. Nejčastěji se volební obvody dělí na 3 kategorie, dle velikosti. Taagepera a Shugart uvádí 3 kategorie: malé obvody, kde $M = 2-4$ mandátů; střední obvody, kde $M = 5-9$ mandátů a velké obvody, kde $M = 10$ a více mandátů (Taagepera, Shugart 1989: 123). Obecně lze tvrdit, že se zvyšujícím se počtem mandátů, které se rozdělují v daném obvodě, roste míra proporcionality. Naopak se snižováním počtu mandátů v obvodě se míra proporcionality snižuje. Pěkně je to ilustrováno Taageperou a Shugartem, kdy na hypotetickém příkladu se 4 stranami ilustrují účinek velikosti obvodů na přidělování mandátů (pomocí D'Hondtovým dělitelem) a odchýlení od proporcionality. Viz tabulka 2 níže:

Tabulka 2 Účinek velikosti obvodů na přidělování mandátů (d'Hondtovým dělitelem) a odchýlení od proporcionality.

Hlasy pro strany					Odchylka od proporcionality
M	43 %	36 %	16 %	5 %	D
Mandáty pro strany					
1	1	0	0	0	57,0
2	1	1	0	0	21,0
3	2	1	0	0	23,7
4	2	2	0	0	21,0
5	2	2	1	0	8,0
6	3	2	1	0	7,7
7	3	3	1	0	6,9
8	4	3	1	0	8,5
9	4	4	1	0	9,8
10	5	4	1	0	11,0
11	5	4	2	0	5,1
15	7	6	2	0	7,7
20	9	7	3	1	2,0
25	11	9	4	1	1,0
30	13	11	5	1	2,7
40	17	15	6	2	1,5

50	22	18	8	2	1,0

Zdroj: Taagepera, Shugart 1989, vlastní zpracování

Dle příkladu kandidují ve volebním obvodu čtyři politické strany, které získaly 43, 36, 16 a 5 % hlasů. Mandáty jsou přidělovány pomocí D'Hondtova formule postupně v obvodech od velikosti $M = 1$ až po $M = 50$. Odchylna od proporcionality je měřena indexem Loosemore-Hanby. Z tabulky vyplývá nepřímá úměra mezi velikostí obvodů a odchylkou od proporcionality. Dle Taagepera a Shugarta dochází k podobným výsledkům při užití jakékoliv formule, avšak s výjimkou u případů $1 < M < 5$. V tomto rozpětí můžeme hledat obvody s největším účinkem na proporcionalitu výsledků. Dle autorů vytváří čtyřmandátové a menší obvody uměle vytvořené většiny³. A pětmandátové obvody jsou považovány jako obvody, které vytváří poměrně propoční výsledky. Hranice mezi malými a středními obvody je pak dle autorů klíčová, kdy čtyřmandátové obvody vytváří daleko více dispropoční výsledky než ty pětmandátové. (Taagepera, Shugart 1989: 114). K podobným závěrům dochází i Lebeda, který vytváří své vlastní modelové příklady na volbách do ČNR, respektive PS PČR (Lebeda 2001: 429). Je tedy poměrně jednoduché si udělat představu o tom, jak jediný obvod dle svojí velikosti ovlivňuje proporcionalitu volebního systému. Avšak v poměrných volebních systémech máme volebních obvodů hned několik, navíc ne všechny jsou stejně velké. Abychom tak mohli určit, jaké výsledky bude produkovat celý volební systém, který však má různě velké volební obvody⁴, je nutné najít vhodný nástroj, který dokáže vzít v potaz právě tuto skutečnost. Takovým nástrojem může být výpočet efektivní velikosti obvodů, který se označuje M' a jeho matematický zápis vypadá následovně:

$$M' = \frac{\sum M_i^2}{S}$$

kde M_i znamená velikost každého jednotlivého obvodu a $S = \sum M_i$ je celkový počet mandátů ve voleném shromáždění. Pakliže známe hodnotu M' , můžeme si lépe představit účinek volebního systému přibližně tak, jako by se skládal ze stejně velkých obvodů, které se rovnají hodnotě M' (Lebeda 2001: 430).

Vztah míry disproporcionality a velikosti volebního obvodu byl středem pozornosti několika dalších autorů. Například Rae ve své studii z roku 1971 zdůrazňuje fakt, že vztah

³ Manufactured majorities

⁴ Situace daleko jednodušší u většinových volebních systémů, kde $M = 1$ ve všech obvodech.

mezi mírou disproporcionality volebních výsledků a velikosti volebního obvodu není lineární, ale kvadratický (Rae 1971). Stejně tak Lijphart uvádí, že pokud klesne velikost volebního obvodu pod osm mandátů, pak postupně narůstá disproporcionalita rozdělení mandátů (Lijphart 1994). Michal Klíma k tomu však poznamenává, že Lijphart měří tyto hodnoty na d'Hondtově volebním děliteli (Klíma 2001: 113). Oproti tomu Taagepera a Shugart ukazují, že d'Hondtův dělitel zásadně mění svoji hodnotu ve prospěch vyšší proporcionality, která byla měřena L-H indexem, již na hranici pěti mandátů (Taagepera, Shugart, 1989: 113). Gallagher pak ke vztahu proporcionality a velikosti volebních obvodů uvádí, že čím menší je počet politických stran, tím menší volební obvod je potřeba k docílení zvolené úrovně proporcionality (Gallagher 1991: 44). V neposlední řadě uveďme závěr Kennetha Benoita, který sděluje, že zásadní vliv na výsledky voleb má vybraná volební formule, která spolu s velikostí volebního obvodu určuje výslednou míru disproporcionality (Benoit 2001: 204).

1.2.2 Volební formule

Volební formule nejsou nic jiného než nástroj, jehož pomocí převádíme počet hlasů na počet mandátů. Tyto nástroje mají podobu matematického vzorce. Cílem každé formule je minimalizace disproporcionality. Jak jsme však již výše zmínili, definovat disproporcionalitu je poměrně složitý úkol a každý autor nahlíží na tuto definici jinak. Navíc jak jsme zmínili v části indexů proporcionality, při užití odlišných měřících nástrojů dostáváme odlišné pořadí jednotlivých formulí z hlediska jejich proporcionalnosti. Jinými slovy, každá volební formule je navržena tak, aby poskytovala co nejmenší míru disproporcionality, tak jak ji chápal daný autor (Gallagher 1991). Terminologie dělení volebních formulí není v odborných kruzích do dnešní doby zcela ustálená, nejčastěji se však volební formule dělí na volební kvóty a volební dělitele. Toto dělení vychází z principu, na kterém jsou jednotlivé formule založeny. Mezi volební kvóty patří například: Hareova kvóta, Hagenbach-Bischoffova kvóta či Dropova kvóta. Jako nejvíce propoční bývá nejčastěji označována Hareova kvóta, z něž následně vychází další kvóty. V některých případech však i Hareova kvóta může produkovat poměrně silné dispropoční výsledky. Ve většině případů na rozdíl od volebních dělitelů nedokážou volební kvóty distribuovat všechny mandáty najednou. V praxi se tak při užití volebních kvót využívají víceúrovňové volební obvody (počet skrutinií) nebo se volební kvóty využívají s metodou, která zbytkové mandáty rozdělit dokáže. Jedná se buď o metodu největších zbytků nebo o

metodu největších průměrů.

Problém se zbytkovými mandáty řeší volební dělitelé. Tyto nástroje dokážou distribuovat všechny mandáty beze zbytku. U volebních dělitelů se počty hlasů jednotlivých stran postupně dělí řadou čísel, přičemž se pak liší právě podobou číselné řady. Do volebních dělitelů pak spadá například: D'Hondtův dělitel, dělitel Sainte-Lague, dělitel Imperiali či Dánský dělitel.

Jak můžeme vidět, množství volebních formulí je poměrně veliké, a tak je logické, že jejich účinky nebudou stejné. Nejvíce se však účinky jednotlivých formulí projeví převážně v malých volebních obvodech. Ve velkých volebních obvodech mohou být rozdíly mezi těmito formulemi irelevantní (Charvát 2010: 16). Jednotlivými formulemi se pak dopodrobna zabývá Tomáš Lebeda. Ve svém článku *Proporcionality volebních formulí poměrných systémů* z roku 2006 se věnuje hodnocení volebních formulí z hlediska jejich proporčnosti. Lebeda přichází s kompromisním řešením měření proporcionality. Pomocí váženého průměru Loosemoreho-Hanby indexu a RR indexu dochází k závěru, že třemi nejproporčnejšími formulemi jsou: D'Hondt, Modifikovaný Sainte-Laguë a kvóta Imperiali. Co se týká orientace disproportionality, tak na jedné straně „zvítězil“ Dánský dělitel, který zvýhodňuje malé strany, na opačném pólu leží dělitel Imperiali, který zvýhodňuje strany velké (Lebeda 2006). Blíže tabulka 3 níže.

Tabulka 3 Disproporcionalita na základě váženého průměru Loosemore-Hanby indexu a RR indexu

Míra disproporcionality		Orientace disproporcionality	
<i>disproporcionalita</i>		<i>disproporcionalita ve prospěch velkých stran</i>	
↓	Dělitel Imperiali	Dělitel Imperiali	↓
↓	Dánský delitel	Modif. D'Hondt	↓
↓	Modif. D'Hondt	D'Hondt	↓
↓	Hare	Modif. Sainte-Laguë	↓
↓	Sainte-Laguë	Kvóta Imperiali	↓
↓	Hagenbach-Bischoff	Modif. Huntington	↓
↓	Modif. Huntington	Hagenbach-Bischoff	↓
↓	Kvóta Imperiali	Sainte-Laguë	↓
↓	Modif. Sainte-Laguë	Hare	↓

↓	D'Hondt	Dánský delitel	↓
<i>proporcionalita</i>		<i>disproporcionalita ve prospěch malých stran</i>	

Zdroj: Lebeda 2006, vlastní zpracování

1.2.3 Uzavírací klauzule

Jednou z nejznámějších proměnných ovlivňující proporcionalitu volebních systémů je uzavírací klauzule. Jedná se o uměle vytvořený technický prvek, jehož hlavním „úkol“ je redukce počtu stran zastoupených v zastupitelském orgánu. Tento prvek určuje procento hlasů, které strany či koalice potřebují získat, aby se po sečtení voličských hlasů dostaly do „fáze“ přepočtu hlasů na mandáty. Dalším účinkem uzavírací klauzule může být zabránění separačních snah existujících stran. Účinek volební klauzule se může projevit převážně ve velkých volebních obvodech, kdy může malým stranám znemožnit dosažení zastoupení v zastupitelském orgánu. Na velké strany tento prvek dopad moc nemá, může pouze posílit jejich zisky mandátů v případě, kdy propadne větší podíl voličských hlasů (Charvát 2010). Co se týká účinku volební klauzule na proporcionalitu, tak je tento vliv zásadní převážně v době jejího zavedení. Jedná se převážně o situaci, kdy si voliči zpočátku neuvědomují mechanický účinek tohoto nástroje. Může tak nastat situace propadnutí vysokého počtu voličských hlasů, což bude mít za následek vysoký stupeň disproporcionality volebních výsledků. S postupem času však nastupuje psychologický účinek volební klauzule. To znamená, že si voliči uvědomují sílu či slabost oné strany a přidělí tak svůj hlas jen takovým stranám, které mají šanci hranici uzavírací klauzule překonat. Zde vstupuje i faktor předvolebních průzkumů. Pokud daná strana v průzkumu překoná stanovenou hranici volební klauzule, je tak mnohem atraktivnější či volitelnější i pro váhající voliče, kteří by danou stranu v případě nepřekročení hranice uzavírací klauzule nevolili (Charvát 2010). Se vzrůstajícím časem, kdy je uzavírací klauzule čím dál více ukotvená v systému, je její účinek na disproporcionalitu oslabován. Jak zmiňuje Tomáš Lebeda, po uplynutí počáteční doby ukotvení klauzule přispívá tento prvek ke konzervaci stávající podoby stranického systému (Lebeda 2001). Nutno však podotknout, že účinek uzavírací klauzule může být i po uplynutí několika let od jejího zavedení různý. Například velice disproporčně bude působit i poměrně nízko nastavená uzavírací klauzule, kdy se ale nepodaří tuto nízkou hranici překonat většímu množství politických stran. Na druhou stranu se i poměrně vysoká hranice klauzule může jevit jako nepříliš disproporční v takovém případě, kde neexistuje vysoký počet malých stran, a pokud ano, tak jejich zisky

voličských hlasů jsou pouze marginální (Chytilík et al. 2009).

1.2.4 Počet úrovní volebních obvodů (počet skrutinií)

Poslední, čtvrtý faktor ovlivňující proporcionalitu volebních systémů je počet skrutinií, což znamená, na kolika a jakých úrovních volebního obvodu jsou mandáty rozdělovány. Počet takových úrovní může být až čtyři. Volební systémy využívající víceúrovňové distribuce mandátů většinou chtějí dosáhnout dvou cílů. Prvním cílem je ponechání menších obvodů z důvodů těsnějšího kontaktu voliče s voleným poslancem, druhým cílem je pak zajištění vysoké proporcionality systému. Rozdělení mandátů ve víceúrovňových systémech může mít několik podmínek. Účast v dalším „kole“ respektive v další úrovni distribuci mandátů může být podmíněna například další klauzulí či získáním mandátů v alespoň části volebních obvodů. Na míru proporcionality má pak dopad počet mandátů, které se rozdělují v dalších úrovních. Tyto mandáty dělíme na dva typy. Prvním typem jsou zbytkové mandáty ze zbytkových hlasů a druhým jsou kompenzační mandáty. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma typy je takový, že kompenzační mandáty jsou distribuovány na základě všech hlasů, nikoli pouze ze zbytkových hlasů jako je to v případě prvního typu (Lebeda 2001: 443). Dalším rozdílem může být to, že v případě zbytkových mandátů je klíčová formule na úrovni základních obvodů, v případě kompenzačních mandátů hraje formule klíčovou roli v posledním skrutiniu. V některých případech však mohou víceúrovňové volební obvody do volebního systému přinášet naopak větší disproporcionalitu. Takovým případem může být například přidělení bonusových mandátů vítězné straně. Možné nastavení různých pravidel ve víceúrovňových volebních obvodech tak otevírá nespočet možností volebnímu inženýrství.

Jak jsme poznamenali v úvodu této kapitoly, nejsou to jen námi představené čtyři faktory, které ovlivňují proporcionalitu volebního systému. Dá se však říct, že tyto faktory patří k těm nejdůležitějším. Jedním z klíčových faktorů by se dále mohl zdát přirozený volební práh, který nám udává, kolik procent hlasů musí strana získat, aby v daném obvodu obdržela alespoň jeden mandát. Tento faktor je taktéž velice užitečný v případě měření proporcionality daného systému a zastoupení malých stran. Avšak přirozený volební práh je dá se říct kombinací několika faktorů, především pak kombinací účinků velikosti obvodů a volební formule. Tato skutečnost není v souladu námi stanovenými podmínkami výběru proměnných, jelikož se nejedná o samostatnou proměnnou, nýbrž o kombinaci vícero proměnných ovlivňujících proporcionalitu volebního systému.

2 Metodologie

Z hlediska metodologie se jedná o komparativní analýzu účinků volebního systému s ohledem na jeho proporcionalitu. V teoretické části práce bude představena proporcionalita volebních systémů, vývoj volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a představeny dosavadní snahy o reformu volebního systému. Druhá část práce je založena na analýze jednotlivých návrhů na změnu volebního zákona. Tato analýza bude zaměřena na zmíněnou proporcionalitu jednotlivých návrhů, které následně budou aplikovány na historické výsledky voleb do Poslanecké sněmovny ČR. Jednotlivé modelové situace tedy budou analyzovány pomocí zvoleného indexu proporcionality, kde cílem bude změřit proporčnost daných návrhů. Hlavním zdrojem dat pro druhou část práce budou dílčí návrhy na změnu volebního systému a volební data k jednotlivým volebním rokům z internetového zdroje volby.cz. Mandátové zisky stran pro jednotlivé volby u hypotetických situací jsou vypočítány na základě vlastních výpočtů (dle postupu jednotlivých navrhovaných variant) s kombinací volně dostupných dat a výpočtů ve studiích autorů: Karel Sál (2021), Ivan Jarabinský a Miroslav Líbal (2021).

K hodnocení proporcionality volebních výsledků bude využit jeden z nejpoužívanějších indexů proporcionality, čímž je Least squares index, který v roce 1991 představil Michael Gallagher. Tento index se snaží řešit citlivost na velký počet malých stran. Michael Gallagher se snaží tento problém vyřešit metodou nejmenších čtverců. Index pracuje tak, že zjišťuje rozdíly mezi procentem hlasů a procentem mandátů u každé strany. Avšak před součtem jednotlivých rozdílů je nejprve umocní na druhou. Po sečtení umocněných rozdílů je tento součet vydělen dvěma, přičemž výsledek se následně zpět odmocní. Matematický zápis indexu vypadá následovně:

$$LSq = \sqrt{\left(\frac{1}{2} \sum (vi - si)^2\right)}$$

Výsledné hodnoty LSq indexu se pohybují v intervalu od nuly do sta, kdy hodnota nula znamená dosažení ideální proporce, naopak hodnota sto avizuje maximální disproporci. Za značnou nevýhodu tohoto indexu je považována nutnost znát kompletní výsledky proběhlých voleb, a to v tom slova smyslu, že je nutné znát i přesný podíl získaných hlasů i u jednotlivých politických stran, které se nedostaly do parlamentu a nezískaly tak ani jeden mandát. Kritiku nemožnosti těchto malých stran označit jako kategorii „ostatní“ si Michael Gallagher později připouští a upozorňuje tak na označení oné hromadné kategorie malých stran, která by mohla vést ke zkreslení hodnoty indexu (Gallagher 2005: 605). Další

nevýhodou dle Chytilka a kol. (2009: 84-85) je ten fakt, že tento index vychází z principu volebních kvót spojeného s metodou největších zbytků, tudíž těmto kvótám bude vždy více stranit. Dále použitím metody čtverců dochází k přísnějšímu hodnocení disproporcionality zvýhodňující silné strany než disproporcionality zvýhodňující malé strany (Chytilek et al. 2009: 85).

Jako další měřicí nástroj bude využit tzv. koeficient zvýhodnění (advantage ratio), někdy také nazývaný jako index deformace či index reprezentace (Novák – Lebeda a kol. 2004: 414-415, Lebeda 2011: 514). Tento měřicí nástroj nám podává informaci o reprezentaci jednotlivých stran. K výsledku dojdeme tak, že vydělíme počet mandátů jednotlivé strany v procentech počtem hlasů přidělené dané straně v procentech. Tímto výpočtem získáme informaci o tom, zda daná strana je nadreprezentovaná ($A > 1$), podreprezentovaná ($A < 1$) nebo ideálně reprezentovaná ($A = 1$).

Jelikož Ústavní soud ve svém nálezu zmiňuje i rovnost voličských hlasů, do analýzy je zahrnut taktéž výsledek ilustrující množství hlasů, která daná strana potřebuje k zisku jednoho mandátu.

3 Historická reflexe

V následující kapitole se stručně ohlédneme za historickým vývojem a důležitými milníky ve vývoji volebního systému do Poslanecké sněmovny v České republice. Když v roce 1989 v tehdy Československu proběhla tzv. *sametová revoluce*, dotkla se všech oblastí lidského života, včetně té politické. Po pádu komunismu se země stala demokratickou a proběhly volební reformy. Charvát (2013: 40) tyto reformy srovnává s ostatními zeměmi: „*Pro všechny připravované volební reformy je společné, že byl zaváděny shora, tedy že reformnímu procesu dominovaly politické elity, zatímco běžní občané nedostali prostor se do procesu aktivně zapojit. Podobně vliv expertů na finální podobu návrhu volební reformy byl poměrně malý*“. Charvát (2013: 49) nadále dělí politiku volebních reforem na tři fáze:

1. fáze – „*překrývá se s obdobím vytváření nových institucionálních pravidel pro podmínky demokratického režimu*“, vymezit je tuto fázi možné od počátku roku 1990 až do roku 1992, kdy proběhly parlamentní volby, případně až do přijetí zákona č. 247/1995 Sb. o volbách Parlamentu ČR. V první fázi nalezneme diskusi o volebních pravidlech pro zakladatelské volby, ze kterých vyplynula změna volebního zákona z konce února roku 1990, cílem bylo nahradit tzv. sovětský model voleb (podstatou tohoto modelu byla absence svobodné politické soutěže). Rovněž do této fáze lze zahrnout diskusi o revizi volební legislativy týkající se zakladatelských voleb, jež se konaly v polovině roku 1990. Zařadit do této fáze lze i proces přijímání nového volebního zákona pro volby do Parlamentu ČR schválený během roku 1995. Do této fáze spadá především proto, že nový zákon 247/1995 Sb. nepřinesl žádné nové změny volební legislativy, ale naopak kopíruje dřívější nastavení z roku 1992 (Charvát 2013).

2. fáze – tuto fázi lze pojmut dvěma způsoby – tou první je zaměření se na pouhou realizaci volebních reforem v praxi. V tomto případě by tak šlo o období od okamžiku podepsání „Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR uzavřenou mezi ČSSD a ODS“ (viz níže) z 9. července 1998 až do sněmovních voleb roku 2002 (nová volební pravidla byla přijata na začátku tohoto roku a uvedena v praxi). Posloupnost událostí byla následující – v roce 2000 byly přijaty tzv. opozičně-smluvní volební reformy (připravené vládou ČSSD i opoziční ODS), na počátku roku 2001 ÚS ČR ruší většinu ustanovení nálezem č. 64/2001 Sb. a rok 2002 znamená přijetí dalších sněmovních volebních pravidel na základě vynucení ÚS a platná byla tato pravidla až na drobné úpravy do roku 2021 (Charvát 2013).

Druhým způsobem pojetí této fáze ale není jen samotná realizace volebních reforem, nýbrž i akademická diskuse o vhodnosti těchto změn. Ta započala ještě před sněmovními volbami 1996 a konečná nebyla ještě ani v roce 2006 kdy se „objevila myšlenka na přípravu sněmovní volební reformy zvýhodňující největší politické strany na úkor menších“ (Charvát 2013: 51).

3 – fáze – poslední fázi volebních reforem lze přiřadit k období druhé Topolánkovy vlády (od začátku roku 2006 – do první poloviny roku 2009). V této fázi byly v tzv. koaliční smlouvě klíčové dva základní parametry úprav sněmovní legislativy (uzavřené mezi ODS, TOP09 A VV): bonifikace vítězné strany a zvýšení proporcionality volebních výsledků. Mimo jiné se strany zavázaly: „*Provedeme legislativní kroky ke zprůhlednění financování politických stran. Zvážíme možnost zavedení limitů na výdaje ve volebních kampaních*“ (vlada.cz 2010: 24).

Na to měla navázat v roce 2008 konkrétní podoba sněmovní volební reformy, známá jako tzv. řecká varianta. Ještě před schválením této varianty došlo na začátku roku 2009 k vyslovení nedůvěry Topolánkově vládě a tato varianta nebyla realizována (Charvát 2013).

4 – fáze – Pokud navážeme na Charvátovo dělení volebních reforem, změnu volebního zákona v roce 2021 můžeme nazvat fází čtvrtou. Počátek této fáze můžeme datovat od roku 2017, kdy skupina senátorů podala návrh na zrušení pravidel, která znevýhodňují malé strany a jejich koalice. Skupina senátorů hlavně poukazovala na výsledky předchozích voleb do PS PČR, kdy například strana Starostové a nezávislý potřebovala pro získání jednoho mandátu více než dvojnásobný počet hlasů oproti vítěznému hnutí ANO 2011. Vyvrcholením této čtvrté fáze pak je nálezný ÚS z února 2021, kdy zrušil část volebních pravidel pro porušení rovnosti volebního práva a šancí kandidujících stran, následně pak schválení finální varianty návrhu, který nabyl účinnosti dne 1. července 2021.

3.1 Změna volebního zákona po volbách v roce 1996 a 1998

V roce 1996 se konaly první volby do zastupitelského orgánu samostatné České republiky. Volit tehdy přišlo 76,41 % a bylo 16 kandidujících stran. „*Vznikla menšinová vláda koalice středových a pravicových stran ODS, KDU-ČSL, ODA, kterou tolerovala ČSSD*“ (Trávníček 2012: 32).

Premiérem se stal Václav Klaus (ODS) a Miloš Zeman (ČSSD) stanul na postu předsedy poslanecké sněmovny. Ačkoliv pravicové strany měly více hlasů než

v předchozích volbách v roce 1992, měly méně mandátů v důsledku aktuálního platného volebního zákona, který zvýhodňoval silnější strany po přepočtu zbylých hlasů (tzv. zbytkové hlasy). Velké strany tedy „vytrestalo“ jejich úsilí eliminace malých stran za pomoci uzavírací klauzule. Vzhledem k faktu, že ODS a ČSSD mělo podobné volební výsledky, tak ani rozdělení zbytkových hlasů nemohlo ovlivnit výsledky voleb (Krejčí 2006).

V lednu roku 1998, po krizi ve straně ODS, byl zvolen premiérem Josef Tošovský a v menšinové vládě převládali členové US, KDU-ČSL a ODA. Tato vláda měla za úkol připravit předčasné volby, ty se konaly v červnu roku 1998. Kandidovalo celkem 13 stran a po volbách byla sestavena menšinová vláda ČSDD, v jejím čele stanul Miloš Zeman. Stejně jako v roce 1996 bylo procento zbytkových hlasů téměř totožné (11,31 %). Rok 1996 i 1998 ukázal jako v podstatě nemožné sestavit většinovou vládu, neboť klauzule sice omezí počet parlamentních stran, ale v parlamentu nerozlišuje mezi malými či velkými stranami (Krejčí 2006).

3.2 Opoziční smlouva

V preambuli této smlouvy (v plném znění Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí), uzavřené mezi ČSSD a ODS stojí: *„Výše jmenované strany, u vědomí hrozby politické nestability a zájmu zachování západních demokratických principů, vědomy si odpovědnosti dané jim voliči, vědomy si odpovědnosti za zajištění dlouhodobé politické stability v České republice a za pokračování ekonomické a společenské transformace započaté v roce 1989, a vědomy si dále odpovědnosti za postavení České republiky ve světě, uzavírají mezi sebou tuto smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“* (vláda.cz b2022: 1).

Opoziční smlouva dodnes budí rozhořčení, někteří kritici ji považují za zásadní porušení demokratických principů. Jak píše Rozehnal (2018) ve své glose: *„Opoziční smlouvě bylo a je vytýkáno, že změnila proces přijímání politických rozhodnutí a přenesla ho z půdy parlamentu, kde byl pod dohledem veřejnosti, na půdu stranických sekretariátů. Důležitá rozhodnutí tak měla být přijímána na schůzkách představitelů ČSSD a ODS, parlament přestal být kolbištěm politických stanovisek a stal se pouze nástrojem pro schvalování předem dohodnutých dohod“*.

Období Opoziční smlouvy je přehledně zmapováno v publikaci od Lubomíra Kopečka s názvem *Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1998–2002*

z roku 2015. Kopeček ve své publikaci zmiňuje dva pohledy vnímání české odborné obce při hodnocení tohoto období. První skupina vnímá období Opoziční smlouvy velmi kriticky a označují jej jako éru deformace demokracie. Druhá skupina vnímá toto období mnohem méně kriticky a označují jej jako logické vyústění dobové situace. Mimo domácího pohledu na toto rozporuplné období přidává Lubomír Kopeček i pohled zvenčí. Zahraniční komentátoři zabývající se českou polistopadovou politickou scénou vnímají toto období jako jeden z možných politických kroků v rámci praxe demokratického vládnutí (Kopeček 2015). Obdobím Opoziční smlouvy se zabývá i český novinář a publicista Erik Tabery (2006), který v roce 2006 vydal text *Vládeme, nerušíme*, jenž byl následně filmově zpracován. Jedná se však spíše o popularizační text psaný žurnalistickým stylem bez hlubší analýzy.

3.3 Volební reforma z roku 2000

„V roce 2000 došlo nejprve k přijetí tzv. opozičně-smluvní volební reformy (připravené oběma velkými politickými stranami, vládní ČSSD a formálně opoziční ODS) a následně na začátku roku 2001 ke zrušení většiny jejich ustanovení ÚS ČR prostřednictvím nálezu publikovaného pod č. 64/2001 Sb.“ (Charvát 2013: 52).

ODS v roce 1999 navrhovala vytvoření tzv. *supervelké koalice*, která by byla koalici všech demokratických stran a nahradila by tak menšinový kabinet ČSSD (idnes.cz). Vládní krize trvala 3 měsíce a skončila dohodou a dodatkem k opoziční smlouvě – tzv. toleranční patent ze dne 26.1.2000. Šlo o dohodu mezi ODS a ČSSD o zásadních kritériích nové volební reformy. V návrhu navazujícím na toleranční patent bylo především cílem snížit velikost volebních obvodů, tedy místo 8 by jich bylo 35 a aplikace modifikované d'Hondtovy formule, která se liší od klasické d'Hondtovy formule v prvním děliteli, kdy místo jedné je užito 1,42.

Vypracována byla novela zákona č. 204/2000 Sb. a již od samého začátku se setkávala s velmi tvrdou kritikou. Velkými odpůrci této novely byly především malé strany, pro něž měla být nevýhodná, a především byla projednána bez jejich konzultace. Patrné to bylo i z hlasování o této novele, kdy sice dvě největší strany ČSSD a ODS měly většinu, ale novela prošla těsně o pár hlasů poté, kdy se někteří senátoři za ČSSD buď hlasování zdrželi, či přímo hlasovali proti a senátoři všech ostatních stran hlasovali proti bez výjimky (PSP 2000).

Tehdejší prezident Václav Havel proti novému zákonu tvrdě vystupoval, tvrdil, že

kromě protiústavního jednání tento zákon popírá smysl dvoukomorového parlamentního systému. Svůj protest projevil tím, že tento zákon po přijetí Poslaneckou sněmovnou nepodepsal, avšak poslanci jej pomocí veta přehlasovali 10. července 2000.

Dne 15. července 2000 Václav Havel podepsal návrh na zrušení některých ustanovení volebního zákona novely přijaté Parlamentem, nesouhlasil s:

1. zvětšením počtu volebních obvodů z 8 na 35,
2. minimálním přidělem mandátů pro volební obvod na čtyři,
3. zavedením nového volebního dělitele,
4. zavedením jednotné uzavírací klauzule (5 %) bez ohledu na samostatnou kandidaturu, nebo koalici.

Jako důvod uvedl: „*Tímto opatřením dochází především k odrazování silnějších politických stran od sdružování se se slabšími koaličními partnery v obavě, že takto zvýšenou hranici pro vstup do parlamentu nepřekročí. Uvedeným zásahem je tak, podle mého názoru, omezována ústavně nepřístupným způsobem volná soutěž politických stran ubíráním smyslu a významu jednomu z legitimních prostředků této soutěže*“ (ČTK 2000).

Na adresu zavedení sčítacího modelu uzavírací klauze pro koalice dle počtu členů organizace řekl: „*Je potřeba konstatovat, že je to řešení ryze pragmatické a účelové, které oslabuje princip politické plurality*“ (ČTK 2000). Druhý návrh ÚS doručilo 33 senátorů, kteří nesouhlasili se stejnými body jako prezident, a navíc ještě s ustanovením o volebních kaucích a státním příspěvku za odevzdaný hlas.

Nález Ústavního soudu č. 64/2001 Sb. tak zamítl návrh na rozdělení volebních krajů na 35 s odůvodněním: „*...právě počet volebních krajů je základním znakem volebního systému ovlivňujícího v jeho rámci kvalitu promítnutí proporce odevzdaných hlasů do podílu jednotlivých politických subjektů na přidělených mandátech.... přičemž platí, že čím více mandátů se v daném obvodu rozděluje, tím je daný systém poměrnějším*“ (ČTK 2000). Systém se tak vychyluje opačným směrem k většinovému. Rovněž ÚS podpořil tvrzení, že místo d'Hondtova volebního dělitele 1 je použití 1,42 deformačním pro systém a výrazně zvýhodňuje silnější politické subjekty (Nález č. 64/2001 Sb.).

3.4 Volební reforma z roku 2002

Po zásahu ÚS v roce 2001 nastala paradoxní situace – v ČR neexistovala žádná

volební legislativa, pomocí níž by mohly proběhnout sněmovní volby. Jak popisuje Charvát: „Ze sněmovní volební legislativy přijaté v roce 2000 zůstala v platnosti pouze opatření snižující počet referenčních hlasů, vyšší hranice zákonem stanovené uzavírací klauzule pro volební koalice a možnost hlasování českých voličů v zahraničí. Takové torzo sněmovního volebního zákona nebylo použitelné pro nadcházející sněmovní volby plánované na polovinu roku 2002, pročez bylo nutné urychleně připravit další novelu volebního zákona tak, aby se mohly konat další sněmovní volby“ (Charvát 2013: 123). Na celý proces, kdy bylo nutné připravit, projednat a schválit novelu sněmovního volebního zákona zůstal necelý rok, v opačném případě by byly ohroženy volby. Nález ÚS donutil politické strany spolupracovat a hledat kompromis, jenž by vedl ke spokojenosti, či přinejmenším souhlasu všech stran. Oproti roku 2000, kdy byl projednáván opozičně-smluvní návrh novely se ale změnila skladba politických sil – zatímco v roce 2000 mělo ČSSD a ODS v druhé komoře PČR nadpoloviční většinu, v roce 2001 měly tyto dvě strany pouze 37 senátorů v součtu. A vzhledem k tomu, že ke změně volebních zákonů je vyžadován souhlas obou komor, přičemž jedna komora nemůže přehlasovat tu druhou, znamenalo to tedy, že strany ČSSD a ODS byly nuceny spolupracovat s ostatními stranami, především s těmi menšími (Charvát 2013).

Tehdejší předseda Senátu PČR Petr Pithart (KDU-ČSL) si byl této situace vědom a zasadil se o jednání, která následně vedla ke tvorbě podkladů pro MV ČR při přípravě novely. Tato jednání rovněž byla významným posunem v procesu přípravy a schvalování volební reformy. Změnou oproti opozičně-smluvní formě volební reformy byl především fakt, že zatímco ta předchozí nebyla projednána ani s odborníky, ani s veřejností, nová reforma byla konzultována s prizvanými dalšími aktéry. Tím dle Kysely došlo k obohacení české parlamentní praxe tam, kde je potřeba výslovný souhlas jak Poslanecké sněmovny, tak Senátu (Kysela 2004: 385). V březnu 2001 Pithart oznámil, že se politické strany shodly na novele volebního zákona, vyjma matematické formule pro přepočítání hlasů na mandáty, uzavírací klauzule a stanovení konkrétního dne pro konání voleb. Až na ODS byl návrh schválen na konci dubna 2001, přičemž zde byl předpoklad nevyužívání upravené metody d'Hondtova dělitele při přepočtu hlasů na mandáty. Během následujícího roku prošla novela druhým a třetím čtením a obsahovala mnoho pozměňovacích návrhů, které nakonec většinou nebyly přijaty. O návrhu novely volebního zákona se hlasovalo 13.12.2001 a pro bylo 151 ze 178 přítomných poslanců. „Novela počítala s rozdělením České republiky do čtrnácti volebních obvodů, voličské hlasy se měly dělit na poslanecké

mandáty pomocí metody klasického d'Hondtova dělitele a pro posun na kandidátní listině mělo stačit nově 7 % preferenčních hlasů dané strany namísto 10 %“ (Charvát 2013: 125) Jak dále dodává: „Současně ovšem PS zamítla návrh představitelů politických stran seskupených v projektu Čtyřkoalice na snížení jednotlivých hranicí zákonem stanovené uzavírací klauzule do podoby tzv. stupňovité uzavírací klauzule pro volební koalice používané při volbách do PS PČR v devadesátých letech“ (Charvát 2013: 125). Po podepsání ze strany prezidenta Václav Havla 25.01.2002 byl vyhlášen jako zákon č. 37/2002 Sb. a nabyl účinnosti dne 29.01.2002.

Tabulka 4 Změny obsažené ve volební reformě z roku 2002

Základní parametry	Zákon č. 247/1995 Sb.		Zákon č. 37/2002 Sb.
Volební formule	Poměrné zastoupení		Poměrné zastoupení
Počet volebních obvodů	8	→	14
Velikost volebních obvodů	M = 14-41	→	M = 5-25
Průměrná velikost volebních obvodů	Mav = 25	→	Mav = 14,29
Počet skrutinií	2 skrutinia	→	1 skrutinium
Matematická formule	Hagenbach-Bischoffova kvóta	→	d'Hondtův dělitel
Uzavírací klauzule	5%, 7%, 9%, 11%	→	5%, 10%, 15%, 20%

Zdroj: Charvát 2013, vlastní zpracování

3.5 Pokus o volební reformu z let 2007 až 2009

Během roku 2008 vládní návrh sněmovní volební reformy získal konkrétní podobu. označení dostal jako tzv. řecká varianta volební reformy. Ještě před schválením v PS ČR však došlo v roce 2009 k vyslovení nedůvěry vládě Topolánka a koalice a tato reforma nebyla nikdy realizována, naopak zůstala v platnosti novela sněmovní volební legislativy z roku 2002 (Charvát 2013).

Kromě řecké varianty bylo vypracováno v první fázi reformy pět dalších variant, ale k dalšímu rozpracování vláda určila pouze varianty **I**, **II** a **VI**, tedy skotskou, řeckou a holandskou variantu.

- **Skotská (I)** – tato verze byla vyhotovena ve dvou variantách, obě počítaly se 175 mandáty, které se přidělovaly na úrovni současných volebních obvodů.

Změna byla v použití dělitele – místo d'Hondtova se použije Sainte-Lague. Zbyde 25 mandátů a ty jsou přiděleny na celostátní úrovni s odlišným dělitelem – pro vítěze voleb je užit d'Hondtův dělitel, dělitel Sainte-Lague je určen pro ostatní strany (popř. dánský dělitel).

- **Řecká (II)** – Mandáty by po postupu do skrutinia byly přidělovány na úrovni NUTS 2⁵ metodou Hagen-Bischoffovy kvóty. Tyto mandáty by posléze byly distribuovány pomocí d'Hondtovy metody jednotlivým krajským kandidátním listinám. „*Veškeré nerozdělené mandáty by byly přiděleny variantně buď vítězi a jeho předem sestavené celostátní kandidátní listině (podvarianta A), nebo vítězi v rámci dané jednotky NUTS 2 (podvarianta B)* (Trávníček 2012: 39).
- **Tvrdý bonus (III)** – I v této variantě se používá d'Hondtův dělitel. Tato varianta je výhodná především pro vítěze – dostal by předem určený počet mandátů (variantně 9-15). Zbylé mandáty by po postoupení do skrutinia byly přiděleny na úrovni NUTS 2 a distribuovány mezi jednotlivé krajské kandidátní listiny.
- **Polská (IV)** – opět zůstává d'Hondtův dělitel, ale mandáty se rozdělují ve dvou skrutiniích – v prvním se rozdělí 170 mandátů na úrovni NUTS 2. Do druhého skrutinia postoupí jen ty subjekty, které překročí 25% hranici získaných hlasů. Na celostátní úrovni si pak rozdělí zbývajících 30 mandátů. Tato varianta však byla shledána jako protiústavní vzhledem k nedodržení zásad poměrného zastoupení.
- **Italská (V)** – Vítěz voleb by automaticky získal 102 mandátů v PS. „*V případě, že by tímto subjektem byla volební koalice, byly by mandáty mezi její jednotlivé členy distribuovány metodou d'Hondtova dělitele a to tak, že by do výpočtů vstupovaly jednotlivé krajské kandidátní listiny, které by byly zachovány*“ . (Trávníček 2012: 40) 98 mandátů, které by zbyly, by se distribuovaly ostatním subjektům stejnou metodou. Tato varianta byla rovněž shledána jako protiústavní s ohledem na nedodržení zásad poměrného zastoupení.

⁵statistická jednotka – v rámci EU vytvořen jednotný systém klasifikování územních statistických jednotek. Zatímco NUTS 1 je celá ČR, NUTS 2 je: Praha, Střední Čechy, Jihozápad, Severozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko. IWÚP, 2002-2022

- **Holandská (VI)** – Bonus pro vítěze voleb by byl stanoven pevně ve výši deseti mandátů, nebo degresivně. Mandáty by se přidělovaly na celostátní úrovni, posléze by byly rozděleny v rámci každého subjektu podle krajské kandidátní listiny (Trávníček 2012).

V následující tabulce Charvát ukazuje, že volební bonus nediskriminuje pouze malé strany, ale všechny politické, vyjma vítěze voleb. Komentuje: „*Současně je možné sledovat, že čím menší strana, tím větší je diskriminace. ...neobstojí tak ani někdy uváděný argument, že volební bonus jde na úkor druhé strany, se kterým jsem se setkal i v souvislosti s řeckou variantou volební reformy*“ (CDK 2009).

Tabulka 5 Model řecké varianty aplikovaný na výsledky voleb konaných v letech 2002 a 2006

	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Koalice
Skutečný výsledek 2002	58	70	41	-	-	31
Řecká varianta 2002	55	75	40	-	-	30
Čistě proporcčně 2002	56	69	42	-	-	33
Skutečný výsledek 2006	81	74	26	13	6	-
Řecká varianta 2006	85	67	25	12	11	-
Čistě proporcčně 2006	75	69	27	15	14	-

Zdroj: Charvát 2009: vlastní zpracování

V roce 2008 vznikla studie, která měla analyzovat a alternativně pojmout změnu volebního systému do PS. Studie např. porovnává výsledky voleb tak, jak by vypadaly podle navrhovaných modelů, viz tabulka 6. Z tabulky vyplývá, že je vždy nadprezentována vítězná strana (Pecháček, Němec 2008).

Tabulka 6 Projekce volebních výsledků do Poslanecké sněmovny v roce 2006 podle uvažovaných modelů.

	Kandidující strana				
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
Podíl hlasů	35,38	32,32	12,81	7,22	6,29
Podíl mandátů	40,5	37	13	6,5	3
Varianta					

Skotská 1	40	33,5	13	7	6,5
Skotská 2	41,5	32,5	12,5	7	6,5
Řecká 1	42,5	33,5	12,5	7	6,5
Řecká 2	41	35	12,5	6	5,5
Tvrдый bonus	43,5	33,5	12	5,5	5,5
Polská	43,5	39,5	10	5	4,5
Italská	51	30	9,8	5	4,5
Holandská 1	41	33	13	7	6
Holandská 2	39,5	33,5	9,8	7,5	6,5
D'Hondt	38	34,5	13,5	7,5	6,5

Zdroj: Pecháček, Němec 2008, vlastní zpracování

4 Změna volebního zákona v roce 2021

Počátkem února roku 2021 zrušil Ústavní soud svým nálezem ze dne 2.2.2021, sp. zn. Pl. ÚS 44/17 část volebního zákona pro porušení rovnosti volebního práva a šancí kandidujících stran (Ústavní soud 2021). Již v roce 2017 podala skupina 21 senátorů (STAN, KDU-ČSL, TOP 09 a nezávislí senátoři) návrh na zrušení pravidel, která znevýhodňují malé strany a jejich koalice. Skupina senátorů hlavně poukazovala na výsledky předchozích voleb do PS PČR, kdy například strana Starostové a nezávislí potřebovala pro získání jednoho mandátu více než dvojnásobný počet hlasů oproti vítěznému hnutí ANO 2011. Jak jsme již výše zmínili, diskuse ohledně změn volebního systému probíhají v České republice již od voleb roku 1998. Vzhledem k několika neúspěšným pokusům o reformu byla tato diskuse aktuální až do současnosti.

Konkrétně tedy ústavní soud zrušil dvě, zcela podstatné části volebního systému. Došlo ke zrušení způsobu přepočtu hlasů na mandáty, což je velmi podstatný zásah, jelikož by se bez tohoto prvku volby konat nemohly. Druhou zrušenou částí je pak aditivní klauzule, kdy pro koalice dvou stran či hnutí bylo potřeba získat 10 %, pro koalice tří stran či hnutí 15 % a pro koalice čtyř a více stran či hnutí 20 % hlasů.

Samotné principy poměrného zastoupení stanovuje přímo Ústava České republiky a měnit tak volební systém v zemi se může jevit do jisté míry jako problematické. Jednak z toho důvodu, že ústavní změny vyžadují shodu obou parlamentních komor. Další důvod je, že výklad volebního systému dle ústavy není zcela jednoznačný, a tak umožňuje několik způsobů interpretace. Je pak na samotném Ústavním soudu, jak přistoupí

k rozhodování o tom, co konkrétně výše zmíněné principy poměrného zastoupení znamenají. Definování těchto principů je pak jednodušší z pohledu negativity: poměrné zastoupení znamená opak většinového systému. Z hlediska pozitivní definice je už definování těchto principů poměrně složité. Někdo přistupuje k poměrnému zastoupení pouze z hlediska mechanismu přepočtu hlasů na mandáty, někdo zase lpí pouze na produkci poměrných výsledků. Zde narážíme na již několikrát vzpomínaný problém – dokonalá či absolutní poměrnost neexistuje. Při změně volebních pravidel je pak tedy jen otázka, do jaké míry volební systém poměrný bude. A pokud se podíváme například na případ Nizozemska, vyšší míra poměrnosti volebních výsledků nemusí být až tak žádoucí.

Pokud se podíváme na komentáře předních českých politologů k rozhodnutí Ústavního soudu o zrušení části volebního zákona, nesetkáváme se s velkou mírou pozitivních komentářů. Například Tomáš Lebeda kritizuje načasování Ústavního soudu, jelikož dal zákonodárcům velmi krátkou dobu na úpravu volebních pravidel a dodává: *„Navíc jim mantinely zachoval extrémně úzké, protože v kontextu vyhlášených voleb zachoval to, co tam zůstat musí, tedy 14 krajů. Vlastně se tímto stal poměrně aktivním spoluvůrcem pravidel.“* Politolog Stanislav Balík komentuje rozhodnutí Ústavního soudu následovně: *„Ústavní soud ve volebních otázkách už poněkoličkáte vystoupil z role a neposuzoval ústavnost, ale jakousi imaginární spravedlnost. Přitom politologie dobře ví, že žádný volební systém není absolutně spravedlivý. ÚS se znovu pasoval do role aktivisty, který páchá dobro.“* (novinky.cz: 2021) Další kritika rozhodnutí ÚS směřovala přímo k předsedovi ÚS Pavlu Rychetskému, který uvedl, že: *„Kombinace d'Hondtova volebního dělitele s nestejně velkými 14 kraji výrazně zasahuje do rovnosti volebních hlasů“*. Avšak byl to právě Pavel Rychetský, který byl členem vlády, která v roce 2001 navrhla onu podobu volebního zákona.

Detailněji se rozhodnutím Ústavního soudu zabývají například Antoš, Horák (2021); Červinka (2021) nebo Williams (2021).

4.1 Dosavadní přepočet hlasů

Před samotnými návrhy volební reformy je nasnadě si nejprve připomenout, jak probíhal přepočet hlasů před volební reformou z roku 2021. Volební systém byl určen zákonem č. 247/1995 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Základní prvky volebního systému vycházely z novely volebního zákona z roku 2002. Volilo se ve čtrnácti volebních obvodech, které odpovídaly vyšším územně samosprávným celkům. Co se týká samotného

přepočtu hlasů na mandáty, byla užívána d'Hondtova formule, přičemž se všechny poslanecké mandáty rozdělovaly v jednom skrutiniu na úrovni jednotlivých krajů. Uzavírací klauzule byla v dosavadním volebním systému stanovena na 5 % všech platných hlasů na celostátní úrovni. Pro koalice se pak uplatňovala tzv. aditivní klauzule, kdy pro koalice dvou stran či hnutí bylo potřeba získat 10 %, pro koalice tří stran či hnutí 15 % a pro koalice čtyř a více stran či hnutí 20 % hlasů.

4.2 Návrh KDU-ČSL

V následující části práce si představíme jednotlivé návrhy politických stran ke změně volebního zákona. Prvním z nich je návrh ze strany KDU-ČSL, který byl předložen Poslanecké sněmovně již v roce 2019 (Sněmovní tisk 649). Lidovci zejména poukazovali na váhu hlasů, kdy dle tehdejšího volebního systému bylo porušováno ústavně zaručené právo na rovnost hlasů. Tehdejší předseda KDU-ČSL Marek Výborný uvedl: *„Jeden poslanec hnutí ANO reprezentuje přibližně 19.000 voličů, já jako poslanec KDU-ČSL reprezentuji přibližně 29.000 voličů, poslanec nejmenší strany ve Sněmovně reprezentuje astronomických skoro 44.000 voličů. Je zjevné, že váha jednoho hlasu není v souladu s ústavou.“* Lidovecká předloha měla za cíl se vrátit zpět do devadesátých let před opatření vzniklá tzv. opoziční smlouvou. Navrhovaná novela zákona zachovává pětiprocentní hranici pro vstup stran do sněmovny, stejně tak i počet volebních krajů. Co však upravuje je systém přepočtu hlasů na mandáty a volební klauzuli pro koalice, ta by měla vypadat následovně: 7 % pro koalice dvou stran či hnutí, pro koalice tří stran či hnutí 9 % a pro koalice čtyř a více stran či hnutí 11 % hlasů. Dle novely pak přepočet hlasů na mandáty probíhá ve dvou skrutiniích s využitím Hagenbach-Bischoffovy kvóty. (systém, který by celostátně rozdělil počty mandátů pro strany a pak by je distribuoval jednotlivým krajským kandidátkám strany podle volebních výsledků. Nesoutěžily by tedy strany v kraji, ale jednotlivé krajské kandidátky v rámci jedné kandidující strany.)

4.3 Návrh Marka Benda

S dalším návrhem volebního zákona přišel předseda ústavně právního výboru sněmovny Marek Benda (ODS). Jeho návrh reaguje na nález Ústavního soudu, který doporučil ponechání čtrnácti volebních krajů. K zajištění vyšší míry poměrnosti navrhl dvě skrutinia, přičemž přepočet hlasů na mandáty má probíhat na základě Imperialiho kvóty. Sčítací klauzule pro koalice měla činit osm a jedenáct procent. Kritika na Bendův návrh

směřovala k rozdělování mandátů ve druhém skrutiniu, kdy výběr poslanců by měl být zčásti v rukou politických stran. Místopředseda sněmovny za Pirátskou stranu Vojtěch Píkal reagoval na Bendův návrh slovy: „*Bendův návrh znamená nejen menší poměrnost rozdělení mandátů a upřednostnění větších stran na úkor těch menších. Ale hlavně zavádí pravidlo, že výběr poslanců bude zčásti v rukou vedení politických stran, nikoliv voličů. Narušení principu, že ve volbách mají poslední slovo voliči, v žádném případě nepodpoříme a budeme se proti tomu stavět všemi prostředky.*“ Předseda poslaneckého klubu STAN Jan Farský reagoval na návrh následovně: „*Nemůžeme jednu nespravedlnost nahradit jinou, navíc podle všeho protiústavní. Složení sněmovny musí odpovídat vůli voličů, ne rozhodnutí stran. Řešení je přitom jednoduché, poměrný systém věrně odrážející vůli voličů je obsažen v návrhu KDU-ČSL, vlády i Senátu. Tento směr budeme i nadále prosazovat.*“ Tuto kritiku však Benda odmítá a argumentuje, že politické strany by poslance do sněmovny nevybíraly dle loajality, ale dle regionálního principu. Ten by zajistil vyrovnat rozdíly v krajském zastoupení (denik.cz).

4.4 Vládní návrh Varianta 1 (14 volebních krajů)

S vlastními návrhy volebního zákona přišla i vláda. Po prvních projednáních představila dvě konkrétní varianty. První návrh volebního zákona vychází z doporučení ÚS a zachovává tak 14 volebních krajů. Tato varianta vychází již z výše zmíněného lidoveckého návrhu volební reformy od Marka Výborného. Tato varianta zachovává 5 % uzavírací klauzuli pro politické strany a hnutí, které kandidují jednotlivě. Aditivní klauzule je pak stanovena na 7 % pro dvoustranné koalice, pro třístranné 9 % a pro čtyř a vícestranné 11 %. Varianta zachovává 14 volebních obvodů, přičemž disproporcionalita hlasů by byla řešena pomocí dvou metod přepočtů. První přepočet hlasů na mandáty by probíhal na celostátní úrovni pomocí Hareovy kvóty. Tedy celkový počet platných hlasů odevzdaných stranám, které překročily stanovenou uzavírací klauzuli, by se vydělil 200 mandáty. Tímto krokem se vypočítá tzv. volební číslo, jinými slovy, kolik hlasů je nutné získat k nabytí jednoho mandátu. Takové číslo se zaokrouhlí směrem nahoru na dvě desetinná místa⁶. Poté by se celkový počet hlasů jednotlivých stran vydělil kvótou a výsledek zaokrouhlil směrem dolů. Tímto výpočtem získáme počet mandátů, na které mají jednotlivé politické strany nárok na celostátní úrovni. Nerozdělené mandáty by se pak rozdělily mezi strany metodou největších zbytků. Poté se stanoví, kolik mandátů jednotlivé

⁶ Dosavadně se toto číslo přepočítávalo na jednotky.

strany nabydou v krajích. Zbylé mandáty jsou přiděleny straně v těch krajích, kde strana má největší zbytky po dělení (sněmovní tisk 1170/0 (2021)).

Kritika na tuto variantu volební reformy zaznívala převážně na možné problémy z hlediska proporcionality ve volebních krajích. Dle Lebedy by se mandáty do krajů rozdělovaly na základě výsledků stran v těchto krajích, nikoliv však na základě množství odevzdaných hlasů v těchto krajích. To by mohlo mít za následek to, že malé rozdílnosti způsobené kvótou v různě velkých krajích by byly násobeny počtem stran (Lebeda, 2021).

4.5 Vládní návrh Varianta 2 (1 volební obvod)

Druhá vládní varianta reformy volebního zákona cílí primárně na dosažení co možná nejproporčnějšího výsledku na celostátní úrovni. Tato varianta zavádí namísto čtrnácti volebních krajů pouze jeden celorepublikový volební obvod. Přepočítání voličských hlasů na mandáty by probíhalo na základě Hagenbach-Bischoffovy kvóty, kdy volební číslo vypočítáme tak, že vydělíme počet všech platných hlasů počtem všech rozdělovaných mandátů v daném obvodu navýšeným o hodnotu jedna, v tomto případě tedy 200+1. Zbylé mandáty se přidělí metodou největších zbytků. Uzavírací klauzule by byla stejná jako v předchozím vládním návrhu, a to 5 % pro jednotlivé strany a hnutí, 7 % pro dvoučlenné koalice, 9 % pro tříčlenné koalice a pro čtyři a vícestranné koalice 11 % (sněmovní tisk 1170/0 (2021)).

Dle některých politologů, například Tomáše Lebedy, je tato varianta nejméně vhodná proto, jelikož stejného výsledku či stejné proporcionality lze dosáhnout jinými prostředky, například pomocí druhého skrutinia. Negativa této varianty převažují pozitivem a jsou obrovská. Předkládaná varianta s jedním volebním obvodem by zamezila regionální reprezentaci, moc a politické rozhodování by se mnohem více koncentrovalo v centru, došlo by tak k výraznému oslabení regionů. Dále by tato varianta vedla k destrukturalizaci stranického systému, což znamená, že strany se spíše orientují na voliče nahodilým způsobem, například skrze silné osobnosti. V popředí tak budou silní lídři, což je pro stranický systém škodlivé. Tato varianta by tak byla výhodná převážně pro strany jako je hnutí ANO či SPD. V parlamentních volbách by však nemělo jít o volby jednoho lídra, jednoho vůdce. Pokud se podíváme na případ Slovenska, tak zde nebyla snaha o maximální proporcionalitu volebního systému, ale šlo o to, aby Vladimír Mečiar mohl být lídrem na celém Slovensku, jelikož voliči nechodili volit stranu Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS), ale primárně Vladimíra Mečiara, který byl symbolem a lídrem

strany (Lebeda 2021).

4.6 Vítězná varianta

Nakonec však ani jedna z výše zmíněných variant nezvítězila. Můžeme říci, že vítězná varianta se inspirovala volebním systémem, který byl použit v roce 1996 až 1998 a výše zmíněným návrhem od Marka Bendy, avšak s rozdílnou úpravou druhého skrutinia. Je zachováno 14 volebních obvodů. Uzavírací klauzule je stanovena na 5 % pro jednotlivé strany a hnutí, pro dvoučlenné koalice je hranice aditivní klauzule stanovena na 8 % a pro vícečlenné 11 %. Počet mandátů v jednotlivých krajích se nadále určí pomocí Hareovy kvóty a metody největších zbytků. Zavedena jsou 2 skrutinia, kdy v prvním skrutiniu se mandáty v jednotlivých krajích rozdělí pomocí Imperialiho kvóty. Tím se však většinou nerozdělí všech 200 mandátů, je tak zavedeno druhé skrutinium, ve kterém se nerozdělené mandáty přidělí na celostátní úrovni pomocí tzv. automatu. Politické strany si z prvního skrutinia přenesou zbylé hlasy, za které nezískaly v prvním skrutiniu mandát. Pomocí Hagenbach-Bischoffovy kvóty s metodou největších zbytků se pak přerozdělí zbývající mandáty. Nový volební systém tak zamezuje propadávání volebních hlasů (pravo21.cz).

Zvolená vítězná varianta byla akceptována celým politickým spektrem. Můžeme říci, že tato varianta volební reformy naplňuje vymezené mantinely Ústavním soudem. V konečném důsledku se tak jedná o kompromis všech politických stran. Samozřejmě jsou i varianty, kde by byla výsledná proporčnost mnohem větší, je však otázkou, zda usilovat o takový systém. Jak jsme zmínili výše, vyšší míra proporčnosti volebních výsledků nemusí být až tak žádoucí, stačí se podívat na případ Nizozemska.

5 Analýza jednotlivých návrhů z hlediska proporcionality

V následující kapitole budeme analyzovat jednotlivé návrhy volební reformy z hlediska proporcionality. K měření proporcionality bude využit Gallagherův Least squares index, který patří k těm nejužívanějším a je vhodný pro ta měření, jejímž cílem je určit, jak různé volební systémy ovlivňují distribuci mandátů mezi jednotlivé politické strany. Jako další měřicí nástroj bude využit tzv. koeficient zvýhodnění (advantage ratio), někdy také nazývaný jako index deformace či index reprezentace (Novák – Lebeda a kol. 2004: 414-415, Lebeda 2011: 514). Tento měřicí nástroj nám podává informaci o reprezentaci jednotlivých stran. K výsledku dojdeme tak, že vydělíme počet mandátů jednotlivé strany v procentech počtem hlasů přidělené dané straně v procentech. Tímto výpočtem získáme informaci o tom, zda daná strana je nadreprezentovaná ($A > 1$), podreprezentovaná ($A < 1$) nebo ideálně reprezentovaná ($A = 1$). Jelikož Ústavní soud ve svém nálezu zmiňuje i rovnost voličských hlasů, do analýzy je zahrnut taktéž výsledek ilustrující množství hlasů, která daná strana potřebuje k zisku jednoho mandátu. Pro následující kapitolu budou využity data z posledních sněmovních voleb, tedy z roku 2021.

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky se konaly ve dnech 8. a 9. října roku 2021. Voleb se účastnilo celkem 22 politických subjektů, přičemž volební klauzuli překročily čtyři subjekty: Koalice SPOLU (ODS, TOP 09, KDU-ČSL), hnutí ANO, koalice Piráti a Starostové a hnutí SPD. Volební účast byla 65,43 %, přičemž se jednalo o třetí nejvyšší volební účast v historii České republiky. Celkový počet hlasů ve volbách činil 5 375 090. Volby dle nových volebních pravidel vyhrála koalice SPOLU se ziskem 27,79 % hlasů (71 mandátů). Na místě druhém se umístilo hnutí ANO 2011 se ziskem 27,12 % hlasů (72 mandátů). Za hnutím ANO skončila koalice Piráti a Starostové se ziskem 15,62 % hlasů (37 mandátů). Jako poslední překročila klauzuli strana SPD se ziskem 9,56 % hlasů (20 mandátů) (volby.cz).

Tabulka níže nám znázorňuje konečné rozdělení mandátů dle různých navrhovaných variant volební reformy. Můžeme pozorovat, že obě vládní varianty (Varianta I a Varianta II) by měly pro volby 2021 stejný dopad, tedy stejné zisky mandátů pro všechny strany či koalice. Oproti předchozí variantě (D'Hondt) si hnutí ANO 2011 polepšilo o dva mandáty. Naopak hnutí SPD a koalice PirSTAN v důsledku nových pravidel přišli o jeden mandát.

Tabulka 7 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby roku 2021

2021	SPD	SPOLU	PirStan	ANO 2011
Varianta I	24	69	39	68
Varianta II	24	69	39	68
Vítězný návrh	20	71	37	72
D'Hondt	21	71	38	70

Zdroj: vlastní zpracování

Nyní se podíváme na hodnocení celkové disproporcionality volebních výsledků na celostátní úrovni optikou Gallagherova indexu. Obě vládní varianty (Varianta I a Varianta II) cílí na celkovou proporcionalitu volebních výsledků, jelikož nejprve rozdělují mandáty na celostátní úrovni. Dle tabulky níže hodnoty Gallagherova indexu pro obě tyto varianty nabývají shodných hodnot, konkrétně 9,5. Paradoxní situaci však můžeme zpozorovat u vítězného návrhu. Ten dle Gallagherova indexu vykazuje hodnotu 10,34, která je vyšší, než hodnota původních volebních pravidel (D'Hondt). Ty vykazují hodnotu 10,02. Celková disproporcionalita výsledků ve volbách roku 2021 dle Gallagherova indexu tak byla vyšší, než kdyby se volby uskutečnily dle předchozích pravidel. Můžeme tak říci, že vítězná varianta v tomto ohledu v posledních volbách selhala. Je však nutné si uvědomit, že index počítá se všemi stranami, které ve volbách kandidovaly, nikoliv jen se stranami, které překročily volební klauzuli. Proto jsou výsledky daného indexu do jisté míry předurčeny množstvím propadlých hlasů, které v roce 2021 činily 1 069 359 hlasů. V další analýze níže si ukážeme, zda takový trend lze pozorovat u všech předchozích voleb či zda se jednalo o ojedinělou situaci.

Tabulka 8 Least square index jednotlivých variant pro rok 2021

Gall.index	2021
Varianta I	9,5
Varianta II	9,5
Vítězný návrh	10,34
D'Hondt	10,02

Zdroj: vlastní zpracování

Podíváme-li se na koeficient zvýhodnění (advantage ratio), někdy označovaný jako index deformace, můžeme opět vypožorovat, že výsledky obou vládních variant jsou totožné. Zde však vítězný návrh produkuje „lepší“ výsledky, než je tomu u předchozího

návrhu (D'Hondt). Jak obě koalice, tak hnutí SPD vykazují u vítězné varianty přesnější reprezentaci strany, než je tomu u předchozího návrhu. Jen hnutí ANO 2011 vykazuje mírnější nadreprezentaci (1,32), než by tomu bylo u předchozího návrhu (1,29).

Tabulka 9 Advantage ratio pro volby konané v roce 2021

2021	SPD	SPOLU	PirStan	ANO 2011
Varianta I	1,25	1,24	1,24	1,25
Varianta II	1,25	1,24	1,24	1,25
Vítězný návrh	1,04	1,27	1,18	1,32
D'Hondt	1,10	1,28	1,22	1,29

Zdroj: vlastní zpracování

Váhu voličova hlasu nám znázorňuje tabulka níže. Obě vládní varianty (Varianta I a Varianta II) opět produkují velmi vyrovnané výsledky co do počtu hlasů k zisku jednoho mandátu. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem u těchto variant činí pouhých 238 hlasů na mandát. U vítězné varianty je však tento rozdíl mnohem vyšší. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem u této varianty činí 5 444 hlasů na mandát. Takový rozdíl je dokonce vyšší než u původní varianty (D'Hondt), kde rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem činí 3 641 hlasů na mandát.

Tabulka 10 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2021

2021	SPD	SPOLU	PirStan	ANO 2011
Varianta I	21 413	21 651	21 533	21 443
Varianta II	21 413	21 651	21 533	21 443
Vítězný návrh	25 696	21 041	22 697	20 252
D'Hondt	24 472	21 041	22 099	20 831

Zdroj: vlastní zpracování

Jelikož aplikace jednotlivých návrhů pouze na jedny volby a analýza těchto návrhů z hlediska proporcionality nám nemůže z hlediska relevantnosti postačit, jsou tyto návrhy aplikovány i na předchozí volby do PSP ČR od roku 2002. Získáme tak mnohem přesnější a komplexnější názory na jednotlivé varianty volební reformy.

6 Aplikace návrhů na historické výsledky voleb do PSP ČR od roku 2002

Nyní provedeme analýzu navrhovaných variant reformy volebního zákona aplikovaných na všechny volební roky do PSP ČR od roku 2002.

6.1 2002

Co se týká roku 2002, dle tabulky níže můžeme vypočítat, že nový volební zákon by v přerozdělení mandátů nezměnil téměř nic. Výsledky by se změnilly pouze v tom, že vítězná ČSSD by na úkor KSČM získala jeden mandát navíc. V případě obou vládních návrhů (Varianta I a Varianta II) by výsledky dopadly opět shodně. Rozdělení mandátů by ale bylo o něco proporcčnější, než by tomu bylo u vítězné varianty a původní varianty (D'Hondt). Vítězná ČSSD by oproti původnímu návrhu přišla o jeden mandát, druhá ODS by přišla o mandáty dva, zatímco KSČM a koalice KDU-ČSL – US DEU by získaly dva mandáty navíc.

Tabulka 11 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby roku 2002

2002	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL - US DEU
Varianta I	69	56	42	33
Varianta II	69	56	42	33
Vítězný návrh	71	58	40	31
D'Hondt	70	58	41	31

Zdroj: vlastní zpracování

Koeficient zvýhodnění nám u voleb konané v roce 2002 vykazuje opět velmi podobné hodnoty u všech návrhů. Nejbližší hodnoty k ideální reprezentaci strany produkuje vítězný návrh.

Tabulka 12 Advantage ratio pro volby konané v roce 2002

2002	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL,US-DEU
Varianta I	1,14	1,14	1,13	1,15
Varianta II	1,14	1,14	1,13	1,15
Vítězný návrh	1,17	1,18	1,08	1,08
D'Hondt	1,15	1,18	1,10	1,08

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka níže nám opět znázorňuje váhu voličova hlasu. Z hodnot můžeme vypočítat, že vítězný návrh produkuje největší rozdíl mezi nejlevnějším a nejdražším mandátem. Rozdíl u této varianty činí 1 946 hlasů na jeden mandát. O něco menší rozdíl produkuje původní varianta, konkrétně se jedná o 1 837 hlasů na jeden mandát. Nejmenší rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem produkují vládní varianty, kde je rozdíl pouhých 390 hlasů na jeden mandát.

Tabulka 13 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2002

2002	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL,US-DEU
Varianta I	20 874	20 839	21 016	20 626
Varianta II	20 874	20 839	21 016	20 626
Vítězný návrh	20 286	20 120	22 066	21 957
D'Hondt	20 575	20 120	21 528	21 957

Zdroj: vlastní zpracování

6.2 2006

V případě roku 2006 jsou výsledky poněkud zajímavější. Z tabulky níže můžeme vypočítat, že Zelení by v případě vítězného návrhu získali o dva mandáty navíc oproti původním pravidlům. Znamenalo by to tedy, že za zisk 6,29 % voličských hlasů by celkem získali osm mandátů. Získané dva mandáty navíc by však nebyly od vítězné strany ODS, ale jeden mandát od ČSSD, která by namísto původních 74 mandátů získala mandátů 73. Druhý mandát by Zelení získaly od strany KDU-ČSL, která by namísto původních 13 mandátů získala mandátů 12. Poměrnějších výsledků opět dosahujeme u vládních variant (Varianta I a Varianta II). Zde se dokonce v zisku mandátů vládní varianty od sebe nepatrně liší. Největší rozdíl můžeme pozorovat opět u Zelených, kteří v případě Varianty I namísto původních šesti mandátů získaly mandátů 14. Nejvíce si pohoršila vítězná ODS, která namísto původních 81 mandátů získala v případě Varianty I mandátů 75. Co je však velmi důležité zmínit je ten fakt, že by sestavení vládní většiny bylo v případě všech tří návrhů jednodušší. V případě Varianty I a II by vládní koalice ODS, SZ a KDU-ČSL měla 104 poslaneckých křesel. V případě vítězného návrhu by měla vládní koalice těsnou většinu 101 křesel.

Tabulka 14 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby roku 2006

2006	ODS	ČSSD	SZ	KSČM	KDU-ČSL
Varianta I	75	69	14	27	15
Varianta II	76	69	13	27	15
Vítězný návrh	81	73	8	26	12
D'Hondt	81	74	6	26	13

Zdroj: vlastní zpracování

V případě hodnot koeficientu zvýhodnění můžeme vidět, že ani u vítězného návrhu se strana Zelených neblíží k ideální reprezentaci strany. U strany KDU-ČSL jsou hodnoty indexu u vítězného návrhu dokonce nižší než u původní varianty. Hodnoty k ideální reprezentaci strany se nejvíce blíží v případě obou vládních variant.

Tabulka 15 Advantage ratio pro volby konané roku 2006

2006	ODS	ČSSD	SZ	KSČM	KDU-ČSL
Varianta I	1,05	1,06	1,11	1,05	1,03
Varianta II	1,07	1,06	1,03	1,05	1,03
Vítězný návrh	1,14	1,13	0,64	1,01	0,83
D'Hondt	1,14	1,14	0,47	1,01	0,90

Zdroj: vlastní zpracování

Dle tabulky níže, která nám znázorňuje počet hlasů na jeden mandát můžeme jasně vypočítat účinky jednotlivých variant. Nejzřetelněji je účinek vidět na straně Zelených. Ta dle původního návrhu musela získat 56 081 hlasů, aby dosáhla na jeden mandát. Avšak dle Vládní varianty I by musela k získání jednoho mandátu získat 24 035. Takový rozdíl je opravdu markantní. V případě vítězného návrhu takový rozdíl pozorovat nemůžeme, situace by se však i v tomto případě pro stranu Zelených mírně zlepšila, kdy namísto původních 56 081 hlasů by potřebovala k získání jednoho mandátu 42 061 voličských hlasů. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem v případě vítězného návrhu je 18 697 hlasů. Nejmenší rozdíl je pak u vládní Varianty II, kde činí 983 hlasů na jeden mandát. Původní rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem činil 32 718. Oproti původní variantě by se tak situace zlepšila v případě všech variant.

Tabulka 16 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2006

2006	ODS	ČSSD	SZ	KSČM	KDU-ČSL
Varianta I	25 233	25 055	24 035	25 383	25 780
Varianta II	24 901	25 055	25 884	25 383	25 780
Vítězný návrh	23 364	23 683	42 061	26 359	32 226
D'Hondt	23 364	23 363	56 081	26 359	29 747

Zdroj: vlastní zpracování

6.3 2010

V případě voleb 2010 jsou výsledky vítězné varianty návrhu opět do jisté míry diskutabilní. O jeden mandát si ve vítězné variantě polepšily strany VV, ČSSD a TOP 09. Druhá strana ODS ztratila hned tři mandáty. Můžeme tak vypožorovat, že k redistribuci mandátů opět nedošlo od vítězné ČSSD, ale od druhé ODS. Co se týká zbylých dvou vládních variant (Varianta I a Varianta II), tak výsledky jsou opět totožné. Strana VV si v případě těchto návrhů přilepšila o tři mandáty oproti původní variantě. Strana KSČM získala o dva mandáty více oproti původní variantě. Dva mandáty ztratila vítězná ČSSD a opět tři mandáty druhá ODS.

Tabulka 17 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby roku 2010

2010	VV	KSČM	ČSSD	TOP 09	ODS
Varianta I	27	28	54	41	50
Varianta II	27	28	54	41	50
Vítězný návrh	25	26	57	42	50
D'Hondt	24	26	56	41	53

Zdroj: vlastní zpracování

Níže jsou opět představeny hodnoty koeficientu zvýhodnění. Hodnoty vládních variant nabývají opět shodných hodnot. Výsledky u všech variant jsou bez menších odchylek totožné. Povšimnout si můžeme zvýšení hodnot u vládních variant u stran VV a KSČM oproti původní variantě.

Tabulka 18 Advantage ratio pro volby konané v roce 2010

2010	VV	KSČM	ČSSD	TOP 09	ODS
Varianta I	1,24	1,24	1,22	1,22	1,23
Varianta II	1,24	1,24	1,22	1,22	1,23
Vítězný návrh	1,15	1,15	1,29	1,26	1,24
D'Hondt	1,10	1,15	1,26	1,22	1,31

Zdroj: vlastní zpracování

Váhu voličova hlasu nám opět znázorňuje tabulka níže. Obě vládní varianty produkují opět velmi vyrovnané výsledky co do počtu hlasů na jeden mandát. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem je 331 voličských hlasů. V případě vítězné varianty činí tento rozdíl 2 497 hlasů. Oproti původnímu návrhu, kdy tento rozdíl činí 3 756 hlasů, se jedná opět o mírné zlepšení situace.

Tabulka 19 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2010

2010	VV	KSČM	ČSSD	TOP 09	ODS
Varianta I	21 079	21 063	21 394	21 313	21 156
Varianta II	21 079	21 063	21 394	21 313	21 156
Vítězný návrh	22 765	22 683	20 268	20 806	21 156
D'Hondt	23 714	22 683	20 630	21 313	19 958

Zdroj: vlastní zpracování

6.4 2013

Co se týká voleb 2013, zde by v případě vítězného návrhu oslabil i vítězná strana ČSSD, která by oproti původním pravidlům přišla o jeden mandát. Druhé hnutí ANO 2011 by přišlo o tři mandáty. O jeden mandát by také přišla strana ODS. Na vítězné variantě by vydělaly tři strany. TOP 09 s podporou Starostů by si polepšila o jeden mandát, rovněž KDU-ČSL by získala o jeden mandát navíc, strana KSČM by dokonce získala navíc mandátů tři. V případě obou vládních variant se výsledky od sebe opět neliší. Výsledky však vykazují opět více proporčnější. Vítězná ČSSD by ztratila tři mandáty oproti původní variantě, druhé ANO 2011 by dokonce ztratilo čtyři mandáty. Nejvíce by na vládních variantách vydělala strana ODS a ÚSVIT, obě tyto strany by získaly o dva mandáty více. Jeden mandát navíc by si připsaly strany TOP 09 s podporou Starostů, KDU-ČSL a KSČM.

Tabulka 20 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby roku 2013

2013	ČSSD	TOP 09	ODS	KDU- ČSL	ÚSVIT	ANO 2011	KSČM
Varianta I	47	27	18	15	16	43	34
Varianta II	47	27	18	15	16	43	34
Vítězný návrh	49	27	15	15	14	44	36
D'Hondt	50	26	16	14	14	47	33

Zdroj: vlastní zpracování

Co se týká koeficientu zvýhodnění, tak v roce 2013 můžeme vysledovat mírnou podprezentaci strany ODS v případě vítězného návrhu. Naopak v případě vládních variant opět dochází k mírné nadprezentaci menších stran.

Tabulka 21 Advantage ratio pro volby konané v roce 2013

2013	ČSSD	TOP 09	ODS	KDU-ČSL	ÚSVIT	ANO 2011	KSČM
Varianta I	1,14	1,12	1,16	1,10	1,16	1,15	1,14
Varianta II	1,14	1,12	1,16	1,10	1,16	1,15	1,14
Vítězný návrh	1,19	1,12	0,97	1,10	1,01	1,17	1,20
D'Hondt	1,22	1,08	1,03	1,03	1,01	1,26	1,10

Zdroj: vlastní zpracování

Co se týká hlasů na jeden mandát v roce 2013, tak si můžeme povšimnout, že již potřetí (2021, 2002, 2013) generuje vítězná varianta větší rozdíl než varianta původní. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem je u vítězné varianty celých 5 027 voličských hlasů, kdežto u původní varianty činí rozdíl 4 724 hlasů. Nejmenší rozdíl je opět u vládních variant, a to 1 069 voličských hlasů na jeden mandát.

Tabulka 22 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2013

2013	ČSSD	TOP 09	ODS	KDU-ČSL	ÚSVIT	ANO 2011	KSČM
Varianta I	21 635	22 087	21 343	22 465	21 396	21 564	21 795
Varianta II	21 635	22 087	21 343	22 465	21 396	21 564	21 795
Vítězný návrh	20 752	22 087	25 612	22 465	24 453	21 074	20 585
D'Hondt	20 337	22 937	24 011	24 069	24 453	19 729	22 456

Zdroj: vlastní zpracování

6.5 2017

V případě voleb 2017 se vítězná varianta osvědčila nejvíce. Vítězné hnutí ANO 2011 by ztratilo celkem devět mandátů. O jeden mandát by přišla i druhá ODS. Naopak o jeden mandát by si polepšily strany KSČM, KDU-ČSL a SPD. Dva mandáty navíc by získala strana TOP 09 a Piráti. Nejvíce by si polepšili Starostové, kteří by získali o tři mandáty více oproti původnímu návrhu. Ještě více proporčnější výsledky by vyprodukovaly opět obě vládní varianty (Varianta I a Varianta II). Vítězné hnutí ANO 2011 by ztratilo oproti původnímu návrhu celkem patnáct mandátů. Naopak největší zisky

by si připsaly strany TOP 09 (4 mandáty) a Starostové, kteří by získali dokonce o pět mandátů více oproti původnímu návrhu. Vrátime-li se však ještě k vítězné variantě, můžeme vyzorovat, že oproti vzešlé vládě v tomto roce (ANO a ČSSD s podporou KSČM), která měla celkem 105 poslaneckých křesel, by najednou měla pouze 100 křesel, což by vedlo k volebnímu patu, jelikož opoziční strany (ODS, STAN, Piráti, TOP 09 a KDU-ČSL) by dosáhly pouze na 70 křesel. V případě vládních variant by situace byla podobná, vláda ANO a ČSSD s podporou KSČM by dosahovala pouze na 96 mandátů. Jak by vypadalo povolební jednání však můžeme pouze odhadovat a spekulovat.

Tabulka 23 Rozdělení mandátů dle jednotlivých variant pro volby konané v roce 2017

2017	ODS	ČSSD	STAN	KSČM	Piráti	TOP 09	ANO 2011	KDU-ČSL	SPD
Varianta I	24	16	11	17	23	11	63	12	23
Varianta II	24	16	11	17	23	11	63	12	23
Vítězný návrh	24	15	9	16	24	9	69	11	23
D'Hondt	25	15	6	15	22	7	78	10	22

Zdroj: vlastní zpracování

V případě koeficientu zvýhodnění u voleb roku 2017 můžeme vyzorovat, že vítězná varianta do jisté míry zlepšila podreprzentaci menších stran oproti původním pravidlům, stále jsou však tyto strany pod hodnotou ideální reprezentace ($A=1$). V případě vládních variant je situace opět o něco příznivější. Můžeme si povšimnout, že ani jedna strana dle pravidel vládních variant není podreprzentována.

Tabulka 24 Advantage ratio pro volby konané v roce 2017

2017	ODS	ČSSD	STAN	KSČM	Piráti	TOP 09	ANO 2011	KDU-ČSL	SPD
Varianta I	1,06	1,10	1,06	1,09	1,06	1,03	1,06	1,03	1,08
Varianta II	1,06	1,10	1,06	1,09	1,06	1,03	1,06	1,03	1,08
Vítězný návrh	1,06	1,03	0,86	1,03	1,11	0,84	1,16	0,94	1,08
D'Hondt	1,10	1,03	0,57	0,96	1,01	0,65	1,31	0,86	1,03

Zdroj: vlastní zpracování

Pozitivní vliv vítězné varianty ve volbách roku 2017 můžeme pozorovat i v případě váhy voličova hlasu. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším hlasem se dle původní varianty (24 464) zmenšil na 8 127 voličských hlasů. Nejmenší rozdíl můžeme opět

vypozorovat u vládních variant, kdy činí 1 448 hlasů.

Tabulka 25 Hlasy na jeden mandát pro volby konané v roce 2017

2017	ODS	ČSSD	STAN	KSČM	Piráti	TOP 09	ANO 2011	KDU-ČSL	SPD
Varianta I	23 873	23 022	23 832	23 124	23 756	24 437	23 811	24 470	23 416
Varianta II	23 873	23 022	23 832	23 124	23 756	24 437	23 811	24 470	23 416
Vítězný návrh	23 873	24 556	29 129	24 569	22 766	29 868	21 741	26 695	23 416
D'Hondt	22 918	24 556	43 693	26 207	24 836	38 402	19 232	29 364	24 481

Zdroj: vlastní zpracování

6.6 Gallagherův Least square index pro volby 2002 - 2021

Na závěr naší analýzy se podíváme na vyhodnocení celkové disproporcionality volebních výsledků optikou Gallagherova Least square indexu. Jak jsme zmínili výše, index pracuje tak, že zjišťuje rozdíly mezi procentem hlasů a procentem mandátů u každé strany. Avšak před součtem jednotlivých rozdílů je nejprve umocní na druhou. Po sečtení umocněných rozdílů je tento součet vydělen dvěma, přičemž výsledek se následně zpět odmocní. Výsledné hodnoty LSq indexu se pohybují v intervalu od nuly do sta, kdy hodnota nula znamená dosažení ideální proporce, naopak hodnota sto avizuje maximální disproporci. Dle výsledků, které nám znázorňuje tabulka níže, si můžeme povšimnout do jisté míry paradoxní situace, jelikož jako nejproporčnější volby jsou dle indexu vyhodnoceny ty v roce 2006 a 2017. Avšak právě na těchto dvou volbách se obvykle demonstruje disproporcionalita volebních pravidel. Tuto skutečnost však můžeme vysvětlit tím, že index počítá se všemi stranami, které ve volbách kandidovaly, nikoliv jen se stranami, které překročily volební klauzuli. Proto jsou výsledky daného indexu do jisté míry předurčeny množstvím propadlých hlasů, které v roce 2006 a 2017 činily 319 153 hlasů respektive 316 659 hlasů a jednalo se tak o volby s nejnižším počtem propadlých hlasů za sledované období. Další paradoxní situaci můžeme zpozorovat u vítězného návrhu volebního zákona. Ten dle Gallagherova indexu vykazuje u voleb v roce 2021 hodnotu 10,34, která je vyšší, než hodnota u původních volebních pravidel (D'Hondt). Ty vykazují hodnotu 10,02. Celková disproporčnost výsledků ve volbách roku 2021 dle Gallagherova indexu tak byla vyšší, než kdyby se volby uskutečnily dle předchozích pravidel. Můžeme tak říci, že vítězná varianta v tomto ohledu v posledních volbách selhala. Mírně vyšší hodnoty můžeme vypozorovat i v roce 2002, kdy u vítězných variant nabývá index hodnot

5,92, hodnoty původních pravidel však 5,81. V ostatních případech jsou hodnoty indexu u jednotlivých návrhů vždy nižší, tedy proporcčnější než u původních pravidel. Nejnižších hodnot nabývají vládní varianty (Varianta I a Varianta II) v roce 2017, konkrétně LSq = 2,48. Nejvyšší hodnota indexu je jak již bylo zmíněno v roce 2021 u vítězné varianty (LSq = 10,34). Podíváme-li se na průměrné hodnoty za celé sledované období, nejnižších hodnot nabývá index u Varianty I (5,62), následuje Varianta II (5,65), poté vítězný návrh (6,67) a nakonec původní varianta s hodnotou 7,27. Přestože vítězný návrh produkuje vyšší hodnoty ve volbách 2002 a 2021 oproti původním pravidlům, v ostatních letech jsou výsledné hodnoty nižší. Jedná se však pouze o drobné rozdíly, a to oběma směry. Výjimkou je pouze rok 2017, kde se výsledné hodnoty liší o 3,11 ve prospěch vítězného návrhu. Celkově můžeme říci, že rozdíly mezi vítěznou variantou a původními pravidly jsou marginální a k zamýšlenému účinku v podstatě nedošlo.

Tabulka 26 Gallagherův Least square index pro volby 2002 - 2021

Gall.index	2002	2006	2010	2013	2017	2021	průměr
Varianta I	5,47	2,84	8,24	5,21	2,48	9,5	5,62
Varianta II	5,47	3	8,24	5,21	2,48	9,5	5,65
Vítězný návrh	5,92	5,3	8,61	5,78	4,09	10,34	6,67
D'Hondt	5,81	5,71	8,75	6,12	7,2	10,02	7,27

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Předkládaná diplomová práce se zabývala změnou volebního zákona, která proběhla v roce 2021. V úvodu práce byla zmíněna problematika proporcionality volebních systémů. Uvedeny zde byly jednotlivé indexy pro měření (dis)proporcionality. Zmíněny byly taktéž faktory, které ovlivňují proporcionalitu u většinových volebních systémů. Jsou jimi: velikost volebních obvodů, volební formule (kvóty, dělitelé), uzavírací klauzule a počet a charakter skrutinií. Další část teoretické práce se zabývala krátkou historickou reflexí ohledně změn volebního zákona do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Zmíněna zde byla opoziční smlouva, změna volebního zákona roku 2002, návrhy na změnu volebního zákona z let 2007 až 2009 a nakonec změna volebního zákona v roce 2021, kde byl představen kontext změny a uvedeny jednotlivé návrhy reformy volebního zákona. V analytické části diplomové práce byly analyzovány jednotlivé návrhy z hlediska proporcionality. Nejprve byly návrhy analyzovány na volbách z roku 2021 do PSP, poté byly jednotlivé návrhy aplikovány na volby roku 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Analýza byla stanovena od voleb do PSP roku 2002, jelikož od tohoto data probíhá volba ve čtrnácti volebních obvodech.

Stanovena byla následující hlavní výzkumná otázka: Do jaké míry ovlivnila změna volebního zákona proporcionalitu volebního výsledku v roce 2021?

Z uvedené analýzy za využití Gallagherova Least square indexu, který vykazuje hodnotu 10,34, která je vyšší, než hodnota původních volebních pravidel (D'Hondt), můžeme říci, že vítězná varianta v tomto ohledu v posledních volbách selhala a nevedla tak k proporcčnějším výsledkům. Původní pravidla (D'Hondt) vykazují hodnotu 10,02. Celková disproporcčnost výsledků ve volbách roku 2021 dle Gallagherova indexu tak byla vyšší, než kdyby se volby uskutečnily dle předchozích pravidel. Je však nutné si uvědomit, že index počítá se všemi stranami, které ve volbách kandidovaly, nikoliv jen se stranami, které překročily volební klauzuli. Proto jsou výsledky daného indexu do jisté míry předurčeny množstvím propadlých hlasů, které v roce 2021 činily 1 069 359 hlasů.

Selhání nové varianty v případě voleb roku 2021 můžeme vypořádat i na analýze váhy voličova hlasu. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem u vítězné varianty činil 5 444 hlasů na mandát. Takový rozdíl je vyšší než u původní varianty (D'Hondt), kde rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším mandátem činil 3 641 hlasů na mandát.

Avšak aplikace jednotlivých návrhů pouze na jedny volby a analýza těchto návrhů z hlediska proporcionality nemůže z hlediska relevantnosti postačit. Jednotlivé návrhy tak

byly aplikovány i na předchozí volby do PSP ČR od roku 2002. Tímto jsme tak získali mnohem přesnější a komplexnější výsledky jednotlivých variant volební reformy. Dle průměrných hodnot Gallagherova least square indexu za celé sledované období jsou nejnižší hodnoty indexu u Varianty I (5,62), následuje Varianta II (5,65), poté vítězný návrh (6,67) a nakonec původní varianta s hodnotou 7,27. Přestože vítězný návrh produkuje vyšší hodnoty ve volbách 2002 a 2021 oproti původním pravidlům, v ostatních letech jsou výsledné hodnoty nižší. Jedná se však pouze o drobné rozdíly, a to oběma směry. Výjimkou je pouze rok 2017, kde se výsledné hodnoty liší o 3,11 ve prospěch vítězného návrhu. Celkově můžeme říci, že rozdíly mezi Vítěznou variantou a původními pravidly jsou marginální a k zamýšlenému účinku v podstatě nedošlo.

Nastalo však i několik paradoxních situací, které vyprodukovaly jednotlivé návrhy. Tou první je situace, kdy jako nejproporčnější volby jsou dle Gallagherova indexu vyhodnoceny ty v roce 2006 a 2017 (viz Tabulka 26, kde můžeme vysledovat nejnižší hodnoty u všech návrhů právě u voleb v roce 2006 a 2017). Avšak právě na těchto dvou volbách se obvykle demonstruje disproportionálnost volebních pravidel. Tuto skutečnost však můžeme vysvětlit tím, že Gallagherův index hodnotí (dis)proporčnost volebního systému s ohledem na všechny strany, které ve volbách kandidovaly, nikoliv jen s ohledem na strany, které překročily volební klauzuli. Proto jsou výsledky daného indexu do jisté míry předurčeny množstvím propadlých hlasů, které v roce 2006 a 2017 činily 319 153 hlasů respektive 316 659 hlasů a jednalo se tak o volby s nejnižším počtem propadlých hlasů za sledované období. Je to však právě rok 2017, kdy se vítězná varianta osvědčila nejvíce a kdy by nový systém fungoval dle očekávání. Vítězná hnutí ANO 2011 by ztratilo celkem devět mandátů. O jeden mandát by přišla i druhá ODS. Naopak o jeden mandát by si polepšily strany KSČM, KDU-ČSL a SPD. Dva mandáty navíc by získala strana TOP 09 a Piráti. Nejvíce by si polepšili Starostové, kteří by získali o tři mandáty více oproti původnímu návrhu. V případě koeficientu zvýhodnění u voleb roku 2017 by vítězná varianta do jisté míry zlepšila i podreprzentaci menších stran oproti původním pravidlům. Pozitivní vliv vítězných variant ve volbách roku 2017 by nastal i v případě váhy voličova hlasu. Rozdíl mezi nejdražším a nejlevnějším hlasem by se dle původní varianty (24 464) zmenšil na 8 127 voličských hlasů.

Další, již zmíněnou paradoxní situaci, můžeme zpozorovat u vítězného návrhu volebního zákona. Ten dle Gallagherova indexu vykazuje u voleb v roce 2021 hodnotu 10,34, která je vyšší, než hodnota u původních volebních pravidel (D'Hondt). Ty vykazují

hodnotu 10,02. Celková disproporčnost výsledků ve volbách roku 2021 dle Gallagherova indexu tak byla vyšší, než kdyby se volby uskutečnily dle předchozích pravidel. Další zajímavou situací můžeme vyzorovat u voleb v roce 2006. Sestavení vládní většiny bylo v případě všech tří předložených návrhů jednodušší. V případě Varianty I a II by vládní koalice ODS, SZ a KDU-ČSL měla 104 poslaneckých křesel. V případě vítězného návrhu by měla vládní koalice těsnou většinu 101 křesel. Nedošlo by tak ke kauze Melčáka s Pohankou, kteří umožnili vznik vlády ODS, lidovců a zelených. Podobnou zajímavou situací s rozdělením mandátů můžeme sledovat i v roce 2017. U vítězné varianty, můžeme v tomto roce vyzorovat, že oproti vzešlé vládě (ANO a ČSSD s podporou KSČM), která měla celkem 105 poslaneckých křesel, by najednou měla pouze 100 křesel, což by vedlo k volebnímu patu, jelikož opoziční strany (ODS, STAN, Piráti, TOP 09 a KDU-ČSL) by dosáhly pouze na 70 křesel. V případě vládních variant by situace byla podobná, vláda ANO a ČSSD s podporou KSČM by dosahovala pouze na 96 mandátů. Je tak otázkou, jak by vypadalo povolební jednání.

Jak jsme již nastínili v úvodu, proporcionalita a disproporcionalita, je jedním z hlavních a velmi důležitých účinků volebních systémů. Termín proporcionalita, respektive disproporcionalita odkazuje na to, do jaké míry se volební podpora jednotlivých stran odlišuje od výsledného rozdělení zastupitelských mandátů. Toto téma je však mnohem komplexnější, než jak k tomu přistupuje nálezu Ústavního soudu. Je velmi důležité si určit, na jaké úrovni budeme (dis)proporcionalitu měřit. Ať už v rámci celkové úrovně výsledků v rámci voleného orgánu nebo na úrovni volebních obvodů či na úrovni samotné velikosti volebních obvodů. Jelikož se Ústavní soud ve svém nálezu zabývá převážně proporcionalitou na úrovni celkových výsledků v rámci voleného tělesa, analýza této diplomové práce se omezila pouze na tuto úroveň měření proporcionality. Je tak velmi důležité si dávat pozor na interpretaci jednotlivých výsledků. Jedná se například o roky 2006 a 2017, kdy dle Gallagherova least square indexu se jedná o jedny z nejproporčnějších výsledků, avšak na úrovni rozdělení mandátů mezi strany, které prošly přes aditivní klauzuli můžeme vyzorovat disproporce u jednotlivých stran v rozdělení mandátů. Na tomto místě je také důležité zmínit, že samotná uzavírací klauzule způsobuje určitou míru disproporce daného systému, na což se velmi často zapomíná.

Jak jsme již několikrát zmínili, při změně volebních pravidel je důležitá otázka, do jaké míry volební systém poměrný bude. A pokud se podíváme například na případ Nizozemska, vyšší míra poměrnosti volebních výsledků nemusí být až tak žádoucí.

Vítězná varianta volebního zákona je dá se říci „zlatá střední cesta“. Nový volební systém nepatří ani k jednomu extrému, jakými jsou například již zmíněné, velmi poměrné Nizozemsko, či na druhé straně velmi nepoměrné Španělsko.

Použitá literatura

ANTOŠ, Marek a Filip HORÁK, 2021. Proportionality Means Proportionality.: Czech Constitutional Court, 2 February 2021, Pl. ÚS 44/17. *European Constitutional Law Review* [online]. Cambridge University Press, 2.12.2021, **17**(3), 538-552 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S1574019621000328>

BENOIT, Kenneth, 2001. District magnitude, electoral formula, and the number of parties. *European Journal of Political Research* [online]. 2001, **39**(2), 203-224 [cit. 2022-07-05]. ISSN 03044130. Dostupné z: doi:10.1023/A:1011067724688

BENOIT, Kenneth, 2004. Models of electoral system change. *Electoral Studies* [online]. September 2004, **23**(3), 363-389 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(03\)00020-9](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(03)00020-9)

BENOIT, Kenneth, 2007. Electoral Laws as Political Consequences: Explaining the Origins and Change of Electoral Institutions. *Annual Review of Political Science* [online]. 15.6.2007, **10**(1), 363-390 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.polisci.10.072805.101608>

BOIX, Carles, 1999. Setting the Rules of the Game: The Choice of Electoral Systems in Advanced Democracies. *The American Political Science Review* [online]. September 1999, **93**(3), 609-624 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2585577>

BOL, Damien, Jean-Benoit PILET a Pedro RIERA, 2015. The international diffusion of electoral systems: The spread of mechanisms tempering proportional representation across Europe. *European Journal of Political Research* [online]. 24.3.2015, **54**(2), 384-410 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12091>

BOWLER, Shaun a Todd DONOVAN, 2007. Reasoning About Institutional Change: Winners, Losers and Support for Electoral Reforms. *British Journal of Political Science* [online]. **37**(3), 455-476 [cit. 2022-07-05]. ISSN 0007-1234. Dostupné z: doi:10.1017/S0007123407000245

CAREY, John M. a Simon HIX, 2011. The Electoral Sweet Spot: Low-Magnitude Proportional Electoral Systems. *American Journal of Political Science* [online]. April 2011, **55**(2), 383-397 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2010.00495.x>

COLOMER, Josep M., 2004. *The Handbook of Electoral System Choice*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-4039-0454-6.

CURTICE, John, 2013. Politicians, voters and democracy: The 2011 UK referendum on the Alternative Vote. *Electoral Studies* [online]. June 2013, **32**(2), 215-223 [cit. 2022-07-05]. ISSN 0261-3794. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2012.10.010>

Czech Constitutional Court changes electoral law in favour of opposition, 2021. In: *Intellinews.com* [online]. 4.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.intellinews.com/czech-constitutional-court-changes-electoral-law-in-favour-of-opposition-202025/>

ČERVINKA, Lukáš Lev, 2021. The Czech Constitutional Court, the Unconstitutionality of the Electoral Legislation, and the Possible Constitutional Deadlock. *DPCE Online* [online]. July 9, 2021, **47**(2), 2733-2750 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <http://www.dpceonline.it/index.php/dpceonline/article/view/1382>

GALLAGHER, Michael a Paul MITCHELL, 2005. Introduction to Electoral Systems. In: *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press, s. 3-24.

GALLAGHER, Michael a Paul MITCHELL, ed., 2005. *The Politics of Electoral Systems*. USA: Oxford University Press.

GALLAGHER, Michael, 1991. Proportionality, disproportionality and electoral systems. *Electoral Studies* [online]. Dublin, 1991, **10**(1), 33-51 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0261-3794\(91\)90004-C](https://doi.org/10.1016/0261-3794(91)90004-C)

HARRIS, Joseph P., 1946. Elections and Representation. By James Hogan. (Cork: Cork University Press. 1945. Pp. lv, 293. 15s.). *American Political Science Review* [online]. **40**(6), 1194-1197 [cit. 2022-07-05]. ISSN 0003-0554. Dostupné z: doi:10.2307/1950124

Havel bojuje za změnu volebního zákona u Ústavního soudu, 2000. In: *ČTK.cz* [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/havel-bojuje-za-zmenu-volebniho-zakona-u-ustavniho-soudu.A000626200236domaci_jpl

Historie parlamentarismu a české ústavnosti. In: *PSP.cz* [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697>

CHARVÁT, Jakub, 2009. Reforma volebního systému malým stranám nepomáhá. In: *Cdk.cz* [online]. 2009 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/reforma-volebniho-systemu-malym-stranam-nepomaha>

CHARVÁT, Jakub, 2010. Proporcionalita volebních výsledků: problémy, měření, vlivy. *Slovenská politologická revue* [online]. Trnava, 2010, **10**(1) [cit. 2022-07-05]. ISSN 1335-9096. Dostupné z: https://sjps.fsvucm.sk/Articles/10_1_1.pdf

CHARVÁT, Jakub, 2013. *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*. Praha: Grada. Politologie (Grada). ISBN 978-80-247-4700-2.

CHYTILEK, Roman, 2009. *Volební systémy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-548-6.

JARABINSKÝ, Ivan, Miroslav LÍBAL a Jan ORESKÝ. Srovnání aktuálních návrhů volební reformy [online]. Institute H21, 2. 3. 2021 [cit. 2022-07-15]. Dostupné z: <https://www.ih21.org/news/srovnani-aktualnich-navrhu-volebni-reformy>

KATZ, Richard S., 2007. COMMENT. *Journal of Representative Democracy* [online]. 16.10.2007, **43**(4), 307-314 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00344890701574872>

KEDAR, Orit, Liran HARSGOR a Raz A. SHEINERMAN, 2016. Are Voters Equal under Proportional Representation?. *American Journal of Political Science* [online]. July 2016, **60**(3), 676-691 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/ajps.12225>

KLÍMA, Michal, 2001. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix. ISBN 80-860-3129-2.

Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci, 2010. In: *Vláda.cz* [online]. Praha [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalicni_smlouva_ods_top09_vv.pdf

KOPEČEK, Lubomír, 2015. Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002. Brno. ISBN 978-80-7485-031-8.

KREJČÍ, Oskar, 2006. *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-869-4601-0.

KUBÍK, Jiří a Jaromír CHOCHOLA, 1999. ODS opakuje: Chceme novou vládu, chceme superkoalici. In: *IDNES.cz* [online]. 1999 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ods-opakuje-chceme-novou-vladu-chceme-superkoalici.A_991213_163449_domaci_itu

KYSELA, Jan, 2004. Volební reforma, Senát a senátoři. In: NOVÁK, Miroslav a Tomáš LEBEDA. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 375-385. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 8086473880.

LEBEDA, Tomáš, 2001. Hlavní proměnné poročných volebních systémů. *Sociologický časopis* [online]. Praha, 2001, 37(4) [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/04/03.pdf>

LEBEDA, Tomáš, 2006. Real Quota Theory, an Alternative Approach to Measuring Electoral Proportionality. *Czech Sociological Review* [online]. 42(4), 657-682 [cit. 2022-07-05]. ISSN 00380288. Dostupné z: doi:10.13060/00380288.2006.42.4.03

LEBEDA, Tomáš, 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení - mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. V Praze: Karolinum. ISBN 978-80-246-1523-3.

LEBEDA, Tomáš, 2021. Jak budeme volit?: Co přinesou závěry ÚS k volebnímu systému v praxi?. In: *Facebook.com* [online]. 11.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

[https://www.facebook.com/events/695180844487898?context=%7B%22event_action_history%22%3A\[%7B%22mechanism%22%3A%22calendar_past_events_unit%22%2C%22surface%22%3A%22bookmark_calendar%22%7D\]%7D](https://www.facebook.com/events/695180844487898?context=%7B%22event_action_history%22%3A[%7B%22mechanism%22%3A%22calendar_past_events_unit%22%2C%22surface%22%3A%22bookmark_calendar%22%7D]%7D)

Lidovci předkládají návrh, který má srovnat váhu hlasů u voleb., 2019. In: *Kdu.cz* [online]. 13.11.2019 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/z-medii/lidovci-predkladaji-navrh-ktery-ma-srovnat-vahu-hl>

LIJPHART, Arend a Bernard GROFMAN, 1984. *Choosing an Electoral System: Issues and Alternatives*. New York: Praeger. ISBN 9780030695469.

LIJPHART, Arend, 1994. *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. New York: Oxford University Press. ISBN 9780198273479.

LOOSEMORE, John a Victor J. HANBY, 1971. The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science* [online]. Cambridge University Press, 1(4), 467-477 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/193346>

MRKLAS, Ladislav, 2021. KOMENTÁŘ: STARÝ VOLEBNÍ SYSTÉM JE MRTEV, AŽ ŽIJE NOVÝ!. In: *Tydenikhrot.cz* [online]. 29.4.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/komentar-stary-volebni-system-je-mrtev-at-zije-novy-novela-volebniho-zakona>

MRKLAS, Ladislav, 2021. VOLBY TROCHU JINAK. NOVÝ VOLEBNÍ SYSTÉM MŮŽE VYDRŽET. In: *Tydenikhrot.cz* [online]. 8.5.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/volby-trochu-jinak-novy-system-muze-vydrzet>

Nález č. 64/2001 Sb., 2001. In: *Zákony pro lidi* [online]. Praha [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-64>

NOVÁK, Miroslav, 1996. Malá politologická úvaha o vládní stabilitě. *Parlamentní zpravodaj*. 2(7), 296-297.

Novela volebního zákona z pera KDU-ČSL leží ve Sněmovně už od listopadu 2019, 2021. In: *Kdu.cz* [online]. 8.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/zpravy/novela-volebniho-zakona-z-pera-kdu-csl-lezi-ve-sne>

NUTS, 2020. In: *Informační web územního plánování* [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://portal.uur.cz/spravni-usporadani-cr-organy-uzemniho-planovani/nuts.asp>

PECHÁČEK, Štěpán a Jan NĚMEC, 2008. Návrhy změn volebního systému do Poslanecké sněmovny: analýza a alternativní pojetí. In: *PSP.cz* [online]. Praha [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=30247>

PERKNEROVÁ, Kateřina, 2021. Spor o volební zákon: Bendovu návrhu chybí většinová podpora. In: *Deník.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/volby-benda-zakon-snemovna-20210317.html

Podle Babiše se Ústavní soud snaží aktivně ovlivňovat situaci v zemi, Rychetský to odmítá, 2021. In: *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 3.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3264298-ustavni-soud-chce-upravu-voleb-hamacek-svolava-politicke-spicky-zasednou-i-senatni>

Politologové: ÚS neposuzoval ústavnost, rozhodl pozdě, 2021. In: *Novinky.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/politologove-us-neposuzoval-ustavnost-rozhodl-pozde-40349905>

Poslanci poslali lidovecký návrh volebního zákona do druhého čtení, zachovává 14 krajů., 2021. In: *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 4.3.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3278262-zive-poslanci-posoudi-lidovecky-navrh-zmen-volebniho-systemu-k-nevoli-ano-zachovava>

RAE, W.D., 1967. *The political consequences of electoral laws*. New Haven: Yale University Press.

RENEWICK, Alan, 2011. Electoral Reform in Europe since 1945. *West European Politics* [online]. 11.4.2011, **34**(3), 456-477 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.555975>

ROKKAN, Stein, 2009. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. ECPR Press. ISBN 978-0-9552488-8-7.

ROSE, Richard, 1984. Electoral Systems. A Question of Degree or of Principle?. In: LIJPHART, Arend a Bernard GROFMAN. *Choosing an Electoral System: Issues and Alternatives*. New York: Praeger, s. 73-82.

ROZEHNAL, Aleš, 2018. Zrada voličů a start korupce? Mýty versus fakta o opoziční smlouvě. In: *Reflex* [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/88555/zrada-volicu-a-start-korupce-myty-versus-fakta-o-opozicni-smlouve.html>

SÁL, Karel. Nový volební systém: Více skrutinií a více počítání [online]. Institut pro politiku a společnost, 25. 5. 2021 [cit. 2022-07-15]. Dostupné z: <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2021/05/Nov%C3%BD-volebn%C3%AD-syst%C3%A9m-IPPS.pdf>

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou, 1998. In: *Vláda.cz* [online]. Praha [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Opozicni-smlouva.pdf>

Sněmovní tisk 1170, 2021. In: *PSP.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/cgi-bin/win/sqw/historie.sqw?o=8&T=1170>

Sněmovní tisk 649, 2019. In: *PSP.cz* [online]. 2019 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=649>

Soudy 1. - 8. února 2021, 2021. In: *Fulsoft.cz* [online]. 3.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.fulsoft.cz/33/soudy-1-8-dubna-2021-uniqueidgOkE4NvrWuMkmaNigtjQusWgeToQ6VXv1UWBS0tlgLw/>

ŠPAČEK, Adam, 2021. Máme nový volební zákon. Jaké byly jeho zamýšlené varianty?. In: *Pravo21.cz* [online]. 7.6.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/mame-novy-volebni-zakon-jake-byly-jeho-zamyslene-varianty>

TAAGEPERA, Rein a Matthew Soberg SHUGART, 1989. *Seats and votes: The effects and determinants of electoral systems*. New Haven: Yale University Press. ISBN 0300050771.

TABERY, Erik, 2008. *Vládneme, nerušit: opoziční smlouva a její dědictví*. Vyd. 2. Praha: Respekt Publishing. Respekt (Respekt Publishing). ISBN 978-80-903766-3-2.

TRÁVNÍČEK, Matěj, 2012. Pokus o reformu volebního systému pro volby do PS PČR z let 2007 až 2009. *Acta Politologica* [online]. Praha, 4(1), 18-55 [cit. 2022-07-05]. ISSN 1803-8220. Dostupné z: https://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-24-version1-02_travnicek.pdf

TSEBELIS, George, 1990. *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics*. Berkeley: University of California Press.

ÚSTAVNÍ SOUD, 2021. Nález sp. zn. Pl. ÚS 44/17. In: *Usoud.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-44-17_1

VAN PUYENBROECK, Tom, 2008. Proportional Representation, Gini Coefficients, and the Principle of Transfers. *Journal of Theoretical Politics*. 20(4), 498-526.

Vládní i lidovecká předloha volebního zákona míří do ústavně-právního výboru., 2021. In: *Kdu.cz* [online]. 10.3.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/z-medii/vladni-i-lidovecka-predloha-volebniho-zakona-miri>

WALTER, André a Patrick EMMENEGGER, 2019. Majority protection: The origins of distorted proportional representation. *Electoral Studies* [online]. June 2019, 59(1), 64-77 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.02.002>

WILLIAMS, Kieran D., 2021. First impressions and mixed feelings about Pl. ÚS 44/17. In: *Kdwilliams7.medium.com* [online]. 19.2.2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://kdwilliams7.medium.com/first-impressions-and-mixed-feelings-about-pl-%C3%BA-s-44-17-e82dd646947e>

Zákon č. 247/1995 Sb., 1995. In: *Zákony pro lidi* [online]. Praha [cit. 2022-07-05].

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-247>